
”SE EI OO MITÄÄN TAIKATEMPPUJA”

Työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten
päivähoitoryhmissä

HAMK
HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, kevät 2013

Hanna Janger

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijä	Hanna Janger	Vuosi 2013
Työn nimi	”Se ei oo mitään taikatemppuja” -Työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää päivähoiton työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada työntekijät pohtimaan tunnekasvatuksen toteuttamista, merkitystä sekä kehittämistä. Opinnäytetyön tutkimukseen osallistui kolme päivähoitoryhmää kolmesta länsisuomalaisesta päiväkodista.

Opinnäytetyön tutkimuksen keskeisimmät teoreettiset lähtökohdat olivat tunnekasvatusta, tunteet sekä varhaiskasvatusta. Opinnäytetyön tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineisto hankittiin kyselylomakkeen sekä puolistrukturoidun haastattelun avulla. Saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Opinnäytetyön tutkimuksen tulosten mukaan tunnekasvatusta nähtiin jokaisessa päivähoitoryhmässä osaksi ryhmien jokapäiväistä arkea. Tunnekasvatukseen parhaiten soveltuviksi menetelmiksi koettiin leikki, sadut sekä liikunta. Jokaisessa päivähoitoryhmässä todettiin tunnekasvatuksen olevan erittäin tärkeä asia varhaiskasvatuksessa. Kaikki ryhmät mainitsivat vähintään yhden kehittämisen kohteen ryhmänsä tunnekasvatuksessa.

Tunnekasvatuksen kehittämiseen liitettiin päivähoitoryhmissä monenlaisia haasteita, esimerkiksi kiire. Jatkossa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että päivähoitossa olisi tarpeeksi aikaa tunnekasvatukseen liittyvien asioiden pohtimiselle. Ajankohtaisena opinnäytetyön aiheeseen liittyvänä jatkotutkimusaiheena voisi olla aggressiivisen lapsen tunnekasvatusta.

Avainsanat Tunnekasvatusta, tunteet, varhaiskasvatusta

Sivut 47 s. + liitteet 4 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Author	Hanna Janger	Year 2013
Subject of Bachelor's thesis	"It Is Not Some Kind of Magic Tricks" - Day Care Employees' Experiences and Visions about Emotional Education	

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to explore the experiences and visions of day care employees about emotional education. The children in the day care groups were 3–5 years old. The aim of the thesis was to make the employees think about the implementation, meaning and development of the emotional education. The cooperation partners in this thesis were three day care centres in Western Finland.

The theoretical background consists of emotional education, emotions and early education. This study was qualitative. The data were collected with questionnaire and semi-structured interview. The obtained information was analysed thematically.

The results prove that the emotional education was considered a part of everyday life in every day care group. The best methods for the emotional education in the groups were playing, fairytales and physical education. In every day care group the emotional education was regarded as a very important aspect in early education. There was at least one thing to develop in the emotional education in every group.

There were many challenges in developing the emotional education in the groups, for example rush. In the future the day care groups should make sure that there is enough time to discuss emotional education. A potential topic for further research could be to explore the emotional education of an aggressive child.

Keywords Emotional education, emotions, early education

Pages 47 p. + appendices 4 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	2
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	2
3.1	Tunteet.....	3
3.1.1	Tunteiden merkitys	4
3.1.2	Tunneilmaisun kehitys.....	4
3.2	Tunnekasvatus	5
3.2.1	Päivähoidon rooli.....	6
3.2.2	Kasvattajan rooli.....	7
3.3	Varhaiskasvatus.....	8
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	10
5.1	Kvalitatiivinen tutkimus.....	10
5.2	Aineiston hankinta.....	11
5.2.1	Kyselylomake	11
5.2.2	Haastattelu	12
5.3	Aineiston analyysi	14
5.3.1	Litterointi	15
5.3.2	Teemoittelu.....	15
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	16
6.1	Tunnekasvatuksen määrittely.....	16
6.2	Tunnekasvatuksen toteuttaminen	17
6.2.1	Yksilöllisyyden huomioiminen	20
6.2.2	Erytyskasvatuksen näkökulma	21
6.3	Tunnekasvatuksen menetelmät	22
6.3.1	Leikki.....	23
6.3.2	Sadut	24
6.3.3	Taide	25
6.3.4	Liikunta ja pelit.....	27
6.3.5	Tutkiminen	27
6.3.6	Muut menetelmät.....	28
6.4	Tunnetaito-ohjelmat	29
6.4.1	Askeleittain.....	29
6.4.2	Leikkikerho.....	31
6.5	Tunnekasvatuksen merkitys	32
6.6	Tunnekasvatuksen kehittäminen	32
6.6.1	Ensimmäinen päivähoitoryhmä	32
6.6.2	Toinen päivähoitoryhmä.....	33
6.6.3	Kolmas päivähoitoryhmä.....	34
6.7	Tunnekasvatuksen pohtiminen.....	35
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	36

7.1	Tunnekasvatuksen toteuttaminen 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä ..	36
7.2	Tunnekasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa työntekijöiden kokemana .	38
7.3	Päivähoitoryhmien ajatuksia tunnekasvatuksen kehittämisestä.....	39
8	POHDINTA.....	40
8.1	Tutkimustulosten herättämät ajatukset.....	40
8.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	41
8.3	Opinnäytetyöprosessin arviointi.....	43
8.4	Jatkotutkimusaiheita.....	45
	LÄHTEET	46

Liite 1	Kyselylomake
Liite 2	Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää päivähoidon työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä. Opinnäytetyön tutkimuksen tavoitteena oli saada ryhmät pohtimaan tunnekasvatuksen toteuttamista, tunnekasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa sekä ryhmien tunnekasvatuksen kehittämistä. Henkilökohtaisena tavoitteenani opinnäytetyössäni oli saada lisää tietoa tunteista sekä tunnekasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteenani oli myös saada itselleni uusia menetelmiä tunnekasvatuksen toteuttamiseen.

Opinnäytetyön kohderyhmänä toimivat varhaiskasvatuksen ammattilaiset eli päivähoitoryhmien työntekijät. Opinnäytetyön tutkimukseen osallistui kolme päivähoitoryhmää kolmesta länsisuomalaisesta päiväkodista. Lasten ikä päivähoitoryhmissä oli keskimäärin kolmesta viiteen vuotta. Yksi ryhmistä oli integroitu erityisryhmä.

Päivähoitoryhmät valikoituivat opinnäytetyöhön toimeksiantajakunnan varhaiskasvatuksen johtajan kautta sähköpostikyselynä siten, että toiveena oli saada mukaan ryhmiä, joissa lapset olisivat noin 3–5-vuotiaita. Kyseinen ikäryhmä valikoitui opinnäytetyön kohderyhmäksi oman kiinnostukseni perusteella. Osallistuminen opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen oli kaikille päivähoitoryhmille täysin vapaaehtoista.

Tärkeimmät opinnäytetyötä kuvaavat käsitteet ovat tunteet, tunnekasvatus sekä varhaiskasvatus. Edellä mainittujen käsitteiden ohella opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat muodostuvat myös aiheeseen liittyvistä aiemmista tutkimuksista. Opinnäytetyön tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineisto kerättiin kyselylomakkeen sekä puolistrukturoidun haastattelun avulla. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua.

Tunteet valikoituivat tutkimukseni kohteeksi, sillä ne ovat aiheena kiinnostaneet minua jo pitkään. Aiheen mielenkiintoisuus tulee mielestäni siitä, että jokaisella ihmisellä on tunteet, mutta kaikki kokevat tunteet omalla tavallaan. Tunteet ovat myös aina ajankohtainen ja tärkeä aihe erityisesti lapsen näkökulmasta. Varhaisten vuosien tunnekokemuksilla on nimittäin suuri vaikutus esimerkiksi kaikenlaiselle oppimiselle sekä tunteiden käsittelemiselle aikuisiässä.

Halusin tutkia tunteisiin liittyvää teemaa päivähoidon työntekijöiden näkökulmasta, joten sen perusteella aiheekseni valikoitui tunnekasvatus. Lasten tunne-elämän yksilöllisyys tuo monenlaisia haasteita päivähoidon tunnekasvatukseen. Tutkimusten mukaan tunnekasvatusta ei ole kuitenkaan toteutettu varhaiskasvatuksessa kovinkaan systemaattisesti. Tämän vuoksi halusin opinnäytetyössäni nostaa esiin myös tunnekasvatuksen kehittämisen näkökulman.

Varhaiskasvatuksen näkökulma opinnäytetyöhön valikoitui pääaineeni eli sosiaalipedagogisen kasvatuksen sekä oman kiinnostukseni mukaan. Halusin opinnäytetyön aiheen kautta laajentaa varhaiskasvatusosaamistani. Toiveenani on tulevaisuudessa työskennellä lasten parissa päivähoitossa.

2 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Seuraavaksi esitellään opinnäytetyön aiheeseen eli tunnekasvatukseen liittyviä aiempia tutkimuksia. Yksi tutkimuksista on opinnäytetyö. Tutkimuksissa on pohdittu tunnekasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa, varhaiskasvattajien tärkeää roolia lapsen tunnekasvatuksessa sekä tunnekasvatukseen soveltuvia menetelmiä.

Amerikkalaistutkijat Linda ja Nick Elksnin (2002) ovat kehitelleet tapoja, joiden avulla varhaiskasvattajat voivat edistää lasten sosiaalis-emotionaalista oppimista. He ovat ajatustensa pohjalta kehittäneet viisivaiheisen tunnevalmennusohjelman kasvattajien käyttöön. Tutkijoiden perusajatuksena on se, että kiinnittämällä huomiota lasten sosiaalis-emotionaalisten taitojen säännölliseen oppimiseen, voidaan vähentää lasten epäonnistumisten sekä oppimisvaikeuksien kokemuksia. (Isokorpi 2004, 138–139.) Tutkijat kehottavat kasvattajia systemaattiseen tunnekasvatukseen, sillä sen avulla voidaan ehkäistä monenlaisia ongelmia.

Cederblad (1992) ja Taipale (1992) ovat tutkineet ihmisen tunneilmaisun kehitystä. Tutkimusten mukaan sellaisella lapsella, jolla ei ole ongelmia sosiaalis-emotionaaliossa kehityksessä, on ollut äidin ohella myös muita hoitajia leikki-iässä. (Pihlaja & Viitala 2005, 215.) Tällä tutkijat voivat viitata esimerkiksi päivähoiton työntekijöihin. Varhaiskasvatuksessa työskentelevillä onkin tärkeä rooli lapsen tunnekasvatuksessa.

Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opiskelijan Tiina Paunosen vuonna 2011 julkaistu opinnäytetyö *Tunteet pelissä ja leikkissä – Kasvattajien kokemuksia toiminnallisesta tunnekasvatuksesta päiväkodissa* sivuaa tämän opinnäytetyön aihetta. Paunonen (2011) on opinnäytetyössään tutkinut kasvattajien kokemuksia 3–5-vuotiaille lapsille toteutetusta toiminnallisesta tunnekasvatuksesta. Opinnäytetyön tutkimuksen tuloksissa todetaan toiminnallisten menetelmien tukevan tunnekasvatusta. Kasvattajat ovat korostaneet erityisesti leikin merkitystä ja roolia tunnekasvatuksessa.

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat muodostuvat tunnekasvatuksesta tehtyjen aiempien tutkimusten lisäksi opinnäytetyötä kuvaavista käsitteistä. Opinnäytetyön keskeisimmät käsitteet ovat tunteet, tunnekasvatus sekä varhaiskasvatus. Seuraavassa pyritään määrittelemään kyseisiä käsitteitä.

3.1 Tunteet

Tunteiden määrittely voi olla vaikeaa. Ihminen nimittäin tunnistaa tunteen yleensä silloin, kun hän sen kokee, mutta kokemusta voi olla haastavaa selittää sanoin (Kanninen & Sigfrids 2012, 76). Cacciatore (2008, 10) puolestaan toteaa, että tunteita tulee koko ajan, mutta emme välttämättä edes tiedosta niitä kaikkia.

Yhden määritelmän mukaan tunteet eli emotiot kuvataan spontaaneina reaktioina joko ulkoiseen tai sisäiseen ärsykkeeseen. Tunteet myös ohjaavat kaikkea toimintaamme ja ovat mukana kaikessa, mitä teemme. Tunteet auttavat meitä saavuttamaan tavoitteemme, sillä ne valmistavat meitä toimintaan ja auttavat reagoimaan uusiin tilanteisiin oikealla tavalla. (Eronen, Kalakoski, Kanninen, Kauppinen, Laarni, Paavilainen, Salo, Anttila, Kallio, Lähdesmäki, Oksala & Stenius 2005, 40.) Isokorven (2004, 130) mukaan tunnetaidot ovat osa ihmisen persoonallisuutta.

Golemanin (1998, 341) mukaan tunteita on olemassa satoja, eikä kaikille edes löydy nimeä. Tunteita voidaan kuitenkin luokitella eri tavoin. Niin sanottuihin perustunteisiin voidaan katsoa kuuluviksi esimerkiksi ilo, suru, rakkaus, viha, pelko ja rohkeus (Peltonen, Kullberg-Piilola & Kullberg-Turtiainen 2002b, 5). Kanninen ja Sigfrids (2012, 76) lisäävät edelliseen listaan myös hämmästyksen tunteen. Perustunteet ovat yhteisiä kaikille kulttuureille ja ne myös ilmaistaan samalla tavalla (Eronen ym. 2005, 41). Cacciatoren (2008, 10) mukaan tunteet tulevat harvoin yksin, sillä tunteeeseen voi liittyä joukko muita tunteita. Esimerkiksi suuttumukseen voi sisältyä pelkoa ja häpeää.

Kaikilla ihmisillä on kaikenlaisia tunteita, mutta kaikki eivät ilmaise tunteitaan samalla tavalla. Samanlainen tilanne voi myös aiheuttaa eri ihmisissä erilaisia tunteita. Tunteita voidaan ilmaista joko sanallisesti tai sanattomasti. Tunteiden ilmaisu ja hallinta on siis hyvin yksilöllistä. (Peltonen ym. 2002b, 4; Peltonen ym. 2002d, 4; Eronen ym. 2005, 41; Cacciatore 2008, 11.) Tunteiden yksilöllisyys tuokin monenlaisia haasteita tunnekasvatukseen.

Peltosen ja Kullberg-Piilolan (2005, 12) ja Peltosen ym. (2002a, 6; 2002c, 4) mukaan tunteita ei voida luokitella oikeisiin ja väärin, vaan jokaisen ihmisen tunteet ovat oikeita ja aitoja ja sellaisenaan hyväksyttäviä. Jokainen ihminen on myös itse omien tunteidensa asiantuntija. Tunteista puhuttaessa täytyy kuitenkin muistaa tunteen ja teon ero. Ei ole väärin esimerkiksi tuntea itseään niin vihaiseksi, että voisi lyödä toista. Väärin on se, jos oikeasti lyö. Pahaa saa siis tuntea, muttei koskaan tehdä.

3.1.1 Tunteiden merkitys

Tunteilla on tärkeä merkitys jokaisen ihmisen elämässä. Peltosen ja Kullberg-Piilolan (2005, 8–9) mukaan ihminen tarvitsee tunteita siksi, että hän ylipäätään selviytyisi elämässään ja saisi myös jälkeläisensä selviytymään. Tämän vuoksi tunteet ohjaavat ja vaikuttavat suoraan kaikkeen ihmisen toimintaan (Kanninen & Sigfrids 2012, 75–76, 82). Izard (1991) puolestaan toteaa, että ilman tunteita emme olisi ihmisiä lainkaan (Pihlaja & Viitala 2005, 216).

Peltonen ja Kullberg-Piilola (2005, 12–13) toteavat, että ihminen voi paremmin silloin, kun hän saa kokea, näyttää, vastaanottaa sekä tunnistaa erilaisia tunteita. Heidän mukaansa ihmisen henkiselle hyvinvoinnille voi suorastaan olla vaarallista se, jos hän ei koskaan saa olla esimerkiksi iloinen tai vihainen. Kannisen ja Sigfridsin (2012, 76) mukaan tunteet tekevät elämästä merkityksellisen ja ne tuovat myös elämyksellisyyden tunnetta.

Lapset kykenevät säätelemään paremmin tunteitaan, jos heidän vanhempansa ovat taitavia tunnetaitojen ohjaamisessa. Sellaiset lapset, joiden tunnetaidot ovat hyvät, pystyvät tunnistamaan ja nimeämään omia sekä toisten tunteita ja asettumaan toisen asemaan paremmin kuin lapset, joiden tunnetaidot ovat heikkomat. Hyvät tunnetaidot omaavat lapset myös sairastavat vähemmän ja heidän myöhemmän koulumenestyksensä on todettu olevan parempaa kuin heikkomat tunnetaidot omaavilla lapsilla. Lapset, jotka kykenevät tunnistamaan tunteita, ovat myös yleensä vähemmän aggressiivisia, hyväksytympiä kaveripiirissä ja heillä on paremmat sosiaaliset taidot kuin muilla. Emotionaaliset taidot ovat tärkeitä myös lapsen terveille kehitykselle. (Kanninen & Sigfrids 2012, 75; Askeleittain 2005, 9; Cacciatore 2008, 10.)

Isokorpi (2004, 127, 138) toteaa, että tunteiden tunnistaminen ja hallitseminen ovat lapsen elämän kannalta jopa tiedollista oppimista tärkeämpää, sillä uusien asioiden oppiminen edellyttää tunteiden hallintaa. Tunnehäiriöt voivat hänen mukaansa johtaa vaikeuksiin oppia uusia asioita ja koulumotivaation heikkenemiseen sekä aiheuttaa ihmissuhdeongelmia. Oppimiseen liittyvät ongelmat puolestaan voivat johtaa haluttomuuteen, masennukseen, käytöshäiriöihin ja jopa asteittain voimistuvaan syrjäytymiseen. Myös Peltosen ym. (2002a, 6) mukaan ehjä tunneinä on kaiken oppimisen perusta.

3.1.2 Tunneilmaisun kehitys

Pihlaja ja Viitala (2005, 216, 218) toteavat, että emotionaalinen eli tunneilmaisun kehitys on yhteydessä sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Tunneilmaisun kehitys liittyy heidän mukaansa tunteiden tunnistamiseen, ilmaisuun sekä tulkintaan. Puolimatkan (2004, 46) mukaan lapsen tunne-elämän kehityksessä on olemassa kolme perustarvetta. Ensimmäisenä tarpeena on oppia tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tunteitaan, toisena tarpeena on pystyä arvioimaan tunteitaan ja kolmantena tarpeena kokea tunteensa mielekkäiksi ja perustelluiksi. Lapsen tunteiden kehittymisen edellytyksenä on pysyvä kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseseen.

Isokorven (2004, 127, 129) mukaan kaikki inhimilliset tunteet ovat sisäänrakennettuina jokaiseen ihmiseen jo syntymästä lähtien. Myös tunnetaidot ovat näin ollen olemassa jokaisessa ihmisessä. Ihmisten tulee vain oppia tunnistamaan tunteitaan ja uskaltaa ottaa ne käyttöönsä. Perusta tunnetaitojen oppimiselle luodaan siis jo varhaislapsuudessa ja kyky tunteiden ymmärtämiseen kehittyy iän myötä.

Tunneilmaisun kehitys on hyvin yksilöllistä. Lasten kehitys on jopa niin yksilöllistä, että kehitysvaiheiden tarkka rajaaminen ei ole edes mielekäästä (Cacciatore 2008, 47). Tavanomaisissa tilanteissa tunneilmaisun kehitys kuitenkin etenee tiettyjen vaiheiden kautta. Jo pieni vauva kykenee tunnistamaan aikuisen kasvojen ilmeistä ja eleistä erilaisia tunteita. Alle vuoden ikäinen lapsi osaa liittää emotionaalisia merkityksiä tiettyihin kohteisiin ja kykenee eläytymään toisen pahaan oloon. Kaksivuotias lapsi pyrkii vaikuttamaan toisen tunteisiin esimerkiksi lohduttamalla, satuttamalla ja kiusaamalla. Kaksivuotias myös tuottaa itselleen aktiivisesti erilaisia tunteita. Kolmivuotiaalla lapsella on kyky kuvitella toisen olotilaa, havaintoja, aikomuksia ja tunteita. Nelivuotiaana lapsi osaa piilottaa omia tunteitaan niin sanotusti puoliautomaattisesti eli hän ei vielä osaa huijata toisia tunteillaan. Noin viisivuotiaana lapsi osaa jo nimetä ja tunnistaa omia perustunteitaan, esimerkiksi pelkoa, iloa, surua, vihaa ja ujoutta. Viisivuotiaana lapsi saattaa huijata muita omilla tunteillaan. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2012; Pihlaja & Viitala 2005, 217.)

Isokorven (2004, 132–133) mukaan ensimmäinen ja samalla tärkein vastasyntyneen oppima tunnetaito on kiintymyksen tarve. Tällöin puhutaan lapsen sisäisen turvallisuudentunteen syntymisestä. Kiintymisen taito on lapsen kehityksen kannalta erittäin tärkeä taito, sillä se mahdollistaa pitkien ja läheisten ihmissuhteiden syntymisen myös aikuisiässä. Kiintymyksen tunteen ohella lapsuudessa ja nuoruudessa rakentuu myös ihmisen itsetunto vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Lapsi, joka saa hyvän perustan itsetunnolle, oppii myös ilmaisemaan tunteitaan.

Pihlaja ja Viitala (2005, 228) mainitsevat useita menetelmiä, joiden kautta lapsen tunneilmaisun kehitystä voidaan tukea. Tällaisia menetelmiä ovat esimerkiksi leikki, pelit, sadut, musiikki sekä liikunta. Tärkeintä emotionaalisen kehityksen tukemisessa ei kuitenkaan ole jokin yksittäinen menetelmä, vaan tapa, jolla työntekijät kasvatustyötään tekevät.

3.2 Tunnekasvatus

Isokorpi (2004, 127, 136) jakaa tunnekasvatuksen yksilölliseen ja yhteisölliseen tunnekasvatukseen. Yksilöllisellä tunnekasvatuksella tarkoitetaan yhteen lapseen kohdistuvaa kasvatusta. Yhteisöllinen tunnekasvatus puolestaan tapahtuu erilaisissa ryhmissä, esimerkiksi päiväkodissa.

Puolimatkan (2004, 41–42) mukaan teoreetikkojen keskuudessa on erimielisyyttä siitä, voidaanko tunteisiin sinällään vaikuttaa kasvatuksella. Yleisesti kuitenkin tunnustetaan, että vaikka tunteisiin ei voitaisikaan vaikuttaa, kasvatuksella on kuitenkin vaikutusta tunteiden tiedostamiseen ja niiden ilmaisuun. Isokorpi (2004, 134) toteaa, että tunteet ovat osa lapsen maailmaa ilman tietoista opettamista. Lapselle voi tunnekasvatuksen kautta kuitenkin opettaa esimerkiksi sen, että eri ihmiset kokevat tunteita eri tavoin. Cacciatore (2008, 8) puolestaan toteaa, että tunteita voidaan opettaa. Kun lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään tunteensa, hän voi myös opetella hallitsemaan niitä.

Pihlajan ja Viitalan (2005, 226) mukaan tunnekasvatuksen tavoitteena on se, että lapsi löytää nimet omille tunteilleen ja oppii ymmärtämään, mistä tunteet saivat alkunsa. Puolimatkan (2004, 44) mukaan tunnekasvatuksen tehtävänä on auttaa lapsen tunteiden kehittämisessä ja ilmaisemisessa. Tunnekasvatuksen kautta tulee myös luoda valmiuksia tunteiden arviointiin. Talib (2002, 62) toteaa, että vain tunteilla voidaan opettaa tunteita.

Tunnekasvatuksen perustana on tunnerehellisyys. Tunnerehellisyydellä tarkoitetaan lapsen ja hoitajan väliseen vuorovaikutukseen kuuluvaa molemminpuolista tunteiden aitoa ja rehellistä ilmaisemista. Tunnerehellisyyden kautta lapsen ja hoitajan välinen vuorovaikutus parantuu, luottamus lisääntyy, lapsen itsetunto kohenee ja empatian taidot kehittyvät. (Isokorpi 2004, 133.)

Vastuu lapsen tunnekasvatuksesta on aina sekä lapsen vanhemmilla että myös muilla lasten kanssa tekemisissä olevilla aikuisilla. Tunteiden käsittely ei nimittäin voi jäädä vain perheen sisäiseksi asiaksi. (Isokorpi 2004, 127.) Päivähoidolla ja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla onkin tärkeä rooli lapsen tunnekasvatuksessa.

3.2.1 Päivähoidon rooli

Leikki-ikäinen lapsi tuo luonnollisesti tunteitaan esille myös päivähoidossa. Tunteiden ilmaisulle tulisikin olla aikaa ja tilaa jokaisessa päiväkodissa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 15.) Myös Cacciatore (2008, 11) toteaa, että lapsi tarvitsee turvallisen tilan näyttää tunteitaan.

Lapsi oppii päivähoidossa useita erilaisia tunnetaitoja. Lapsi oppii, miten toisten lasten ja aikuisten kanssa tullaan toimeen sekä mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Päiväkodissa lapsi opettelee tunnistamaan omia ja muiden tunteita sekä antamaan niille nimiä. Lapset havaitsevat myös sen, että tunteiden ilmaisemisessa ei ole mitään noloa tai salailtavaa. Tunnekasvatuksessa myös jatkuvuus on tärkeää tunteiden kehittymisen kannalta. (Isokorpi 2004, 128, 136; Pihlaja & Viitala 2005, 218.)

Päivähoidossa tunnekasvatukseen kuuluu säännöllisen päivärytmin ylläpitäminen. Päivittäin samankaltaisena toistuva päivän rakenne luo lapsille turvallisuuden tunnetta ja vähentää levottomuutta sekä ahdistusta. Päivähoitoon liittyen myös toisilla lapsilla on tärkeä merkitys lapsen sosiaalis-emotionaalisisessa kehityksessä. Lapset saavat nimittäin toisilta lapsilta sellaisia tärkeitä tasavertaisuuden kokemuksia, joita aikuiset eivät voi heille antaa. (Pihlaja & Viitala 2005, 226–227.)

Pihlaja (2003) toteaa, että erityisryhmässä voidaan tarjota tavallista päivähoitoryhmää monipuolisempi kasvualusta sellaisille lapsille, joilla on sosiaalis-emotionaalisia ongelmia. Pihlaja esittää toteamukselleen useita perusteluita. Ensinnäkin, erityisryhmien opettajilla on enemmän peruskoulutusta kuin tavallisen päivähoitoryhmän opettajilla. Erityisryhmässä lapsiryhmän koko on tavallista ryhmää pienempi, joten lasten yksilöllisyys on helpompi ottaa huomioon. Erityisryhmissä tehdään myös suunnitelmallisempaa ja tiiviimpää yhteistyötä perheiden kanssa ja lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen on tavoitteellisempaa. (Pihlaja & Viitala 2005, 235–236.)

Päiväkoti on merkittävä ympäristö tunnetaitojen oppimiselle (Askeleittain 2005, 9). Kerolan ym. (2012) mukaan päiväkotien tunnekasvatus ei tähän mennessä kuitenkaan ole ollut systemaattista, vaan sitä on harjoitettu satunnaisesti esimerkiksi riitojen selvittelyssä tai lukutuokioiden yhteydessä. Tunnetaidot on kuitenkin tunnustettu erittäin merkityksellisiksi koko elämänhallinnan kannalta, ja niiden opettaminen on jo osa koulujen opetussuunnitelmaa. Tunnekasvatuksen tulisikin olla järjestelmällistä. Isokorven (2004, 136) mukaan tunnekasvatus on sisällytettävä arjen käytäntöihin ja tunnetaitoja tulee opetella samalla tavoin kuin muitakin oppiaineita.

3.2.2 Kasvattajan rooli

Kasvattajan rooli lapsen tunnekasvatuksessa on erittäin tärkeä. Tämä tunnustetaan esimerkiksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Sen mukaan kasvattajalta odotetaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. (Stakes 2004, 15.) Tässä opinnäytetyössä kasvattajilla viitataan päivähoidon työntekijöihin, mutta kasvattajan roolista esitettävää pohdintaa voidaan soveltaa yhtäläillä myös muihin lapsen kasvattajiin, kuten vanhempiin.

Koska pienillä lapsilla ei ole käytössään tunnesanastoa, heidän tunteiden ilmaisunsa sekä tunnetaitojen oppimisensa ovat täysin kasvattajien varassa ja vastuulla. Lapsi tarvitsee aikuisilta esimerkkejä ja tukea, jotta hän oppisi ilmaisemaan omia tunteitaan. Lapsi nimittäin oppii tunteita samaistumalla, katsomalla ja kokemalla. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77; Isokorpi 2004, 127, 129.)

Tunnekasvatuksessa kasvattajan tehtävänä on ymmärtää lasta sekä tunnistaa lapsen tuen tarpeet ja vastata niihin pedagogisin keinoin. Kasvattajan tehtävänä on myös muistaa lasten yksilöllisyys. Kasvattajan tulee tuntea hyvin sekä lapsi että hänen kehityksensä eri osa-alueet. Myös lapsen omaa tunteiden tuottamista sekä omaehtoista ilmaisemista tulee kunnioittaa. (Pihlaja & Viitala 2005, 216, 225, 229.)

Kasvattajan tulee osoittaa lapselle kiintymystä, jotta lapsi voi tuntea, että hänestä välitetään. Myös luottamuksellisen suhteen luominen lapseen on tärkeää, sillä lapsi tuo tunteitaan esiin luotettavan aikuisen seurassa. Lapsi oppii tunnekieltä vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. (Pihlaja & Viitala 2005, 226–227.) Koivusen (2009, 33–34) mukaan empatia on kasvattajan keino tukea lapsen tunne-elämää. Empatian osoittaminen on myös kasvattajan kokonaisvaltaista eläytymistä lapsen tilanteeseen.

Lapsen tunteiden tukahduttaminen ja tunteiden näyttämisen kieltäminen pienestä pitäen saattavat aiheuttaa sen, että lapsesta kasvaa ihminen, joka tarvitsee voimakkaita ärsykeitä, kuten väkivaltaa ja päihteitä, jotta voisi kokea ja ilmaista tunteitaan. Kasvattajan tulee siis varoa tällaista toimintatapaa. Kasvattaja ei saa myöskään ohjata lasten tunteita liikaa eikä jaotella tunteita oikeisiin ja väriin. Kasvattajan tulee antaa lapselle tilaa löytää oma yksilöllinen tapansa ilmaista tunteitaan. (Isokorpi 2004, 132, 134.) Myös Pihlaja ja Viitala (2005, 226) toteavat, että lapsen tunteita ei saa kieltää, vaan niitä tulee sietää ja ymmärtää.

Lapsen tunnekasvatuksessa kasvattajan oma asennoituminen tunteisiin on erittäin olennaista (Kanninen & Sigfrids 2012, 82; Pihlaja & Viitala 2005, 226). Isokorven (2004, 130, 134–135) mukaan lapset aistivat kasvattajan käsitykset itsestään ja tunteistaan, joten kasvattajankin tulisi olla tietoinen omasta itsestään. Omien tunteiden tiedostaminen ehkäisee kasvattajaa purkamasta omia tunteitaan lapsiin, mitä ei tietenkään missään tapauksessa tule tehdä. Lapsi myös peilaa aikuisen tunnereagoinnin kautta omia tunteitaan. Kasvattajien tehtävänä onkin säädellä omilla tunteillaan lapsen tunteita.

Tunnekasvatuksessa on tärkeää myös työntekijöiden johdonmukaisuus toiminnassaan. Tätä voidaan edesauttaa henkilökunnan yhteisillä pelisäännöillä sekä yhteistyöllä. Lasten tuntemuksia on tärkeää pohtia yhdessä tiimin kesken. Tunnekasvatukseen liittyen on tärkeää myös jatkuva ja säännöllinen työn arviointi. (Pihlaja & Viitala 2005, 225, 227–228.)

3.3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä, esimerkiksi kotona ja päivähoidossa, tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Se on aina suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa lapsen omaehtoinen leikki on tärkeässä roolissa. Varhaiskasvatusta järjestetään erilaisissa varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimmät ovat päiväkotit, perhepäivähoito ja avoin toiminta. (Stakes 2004, 9.)

Varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen sekä opetuksen kokonaisuudesta ja tällä kokonaisuudella voidaan edistää muun muassa lapsen myönteistä minäkäsitystä sekä lapsen vuorovaikutustaitoja. Varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Tämän lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteena on lasten tasapainoisen kasvun, kehityksen sekä oppimisen edistäminen. Varhaiskasvatuksessa tulee huolehtia niin lapsen fyysisestä, psyykkisestä kuin sosiaalisestakin hyvinvoinnista. (Stakes 2004, 9, 13–14; Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2008, 196.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on kasvattajille määritelty kolme kasvatuspäämäärää. Ensimmäisenä päämääränä on edistää lapsen henkilökohtaista hyvinvointia ja ottaa lapsi huomioon yksilönä. Toinen kasvatuspäämäärä kehottaa kasvattajia vahvistamaan sellaisia toimintamalleja, jotka edistävät toisten huomioon ottamista ja toisista välittämistä. Viimeisenä varhaiskasvatuksen kasvatuspäämääränä on lapsen itsenäisyyden asteittainen lisääminen siten, että lapsi oppii huolehtimaan itsestään ja tavaroistaan. (Stakes 2004, 11.) Varsinkin toiseen kasvatuspäämäärään on sisällytetty tunnekasvatuksen periaate.

Varhaiskasvatus perustuu aina vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten yhteistyölle ja tuosta yhteistyöstä käytetään termiä kasvatuskumppanuus (Stakes 2004, 9). Päiväkodin työntekijöillä ja lapsen vanhemmilla on siis yhteinen kasvatustehtävä, jossa vanhemmat ovat oman lapsensa asiantuntijoita. Vanhemmat ja päiväkodin henkilökunta vastaavat näin ollen yhdessä myös lapsen tunnekasvatuksesta.

Varhaiskasvatuksessa tulee toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa ottaa huomioon lapselle ominaiset tavat toimia. Näitä toimintatapoja ovat leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen. Kun lapsi toimii hänelle ominaisten tapojen mukaisesti, hän ilmaisee samalla ajatuksiaan ja tunteitaan. (Stakes 2004, 18.) Tunteet ovat siis vahvasti mukana kaikessa, mitä lapsi tekee.

Varhaiskasvatusta toteutetaan myös erilaisten sisällöllisten orientaatioiden mukaisesti. Sisällöllisistä orientaatioista tunteiden käsittelyyn viittaa eettinen orientaatio. Sen kautta voidaan käsitellä esimerkiksi lasten pelkoja ja ahdistusta ja tavoitteena on se, että lapsi tuntisi olonsa turvalliseksi. (Stakes 2004, 26.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää päivähoidon työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä. Tutkimustehtävään haettiin vastausta seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. Miten tunnekasvatusta toteutetaan 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä?
2. Mikä on työntekijöiden mukaan tunnekasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa?

3. Millaisia ajatuksia päivähoitoryhmissä on tunnekasvatuksen kehittämisestä?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Seuraavaksi kuvataan opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen toteuttamista. Opinnäytetyön tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Opinnäytetyön aineisto hankittiin kyselylomakkeen sekä puolistrukturoidun haastattelun avulla. Saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Eskola ja Suoranta (1998, 13) määrittelevät kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen ei-numeraaliseksi aineiston ja analyysin muodon kuvaamiseksi. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161, 164) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, joten aineisto tulee kerätä todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan tutkimuksen kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa, antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä sekä pyrkiä ymmärtämään ihmisten sanoja ja tekoja. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on myös pyrkiä rakentamaan kerätystä aineistosta teoreettisesti kestäviä näkökulmia. (Eskola & Suoranta 1998, 61–62; Maykut & Morehouse 1994, 17.) Hirsjärven ym. (2009, 161, 164) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään myös löytämään tosiasioita ja paljastamaan tutkimuksen kohteesta odottamattomia seikkoja. Tämä edellyttää aineiston monipuolista tarkastelua.

Eskola ja Suoranta (1998, 18) toteavat, että kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista se, että tutkimuksen kohteena on vain pieni määrä tapauksia. Laadullisessa tutkimuksessa nämä tapaukset pyritään analysoimaan perusteellisesti. Hirsjärven ym. (2009, 164) sekä Maykutin ja Morehousen (1994, 45) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen kohdejoukko tulee aina valita tarkoituksenmukaisesti.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan naturalistisesta otteesta, jossa päämääränä on tavoittaa tutkimukseen osallistuvien oma näkökulma aiheeseen. Tähän päämäärään päästäkseen tutkijan tulee muistaa se, ettei hän saa sekoittaa omia uskomuksiaan ja asenteitaan tutkimuskohteeseensa. Tutkijan tulisi myös osallistua tutkittavien oikeaan arkeen eli tehdä niin sanottua kenttätöitä. Kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmien tulee olla sellaisia, joiden kautta tutkittavan oma ääni ja näkökulma pääsevät esiin. Tällainen menetelmä on esimerkiksi haastattelu. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei tulisi olla ennako-odotuksia tutkimuskohteestaan tai tutkimuksen tuloksista. Päinvastoin, tutkijan tulisi aina oppia jotakin uutta tutkimuksensa kuluessa. (Eskola & Suoranta 1998, 16–17, 19–20; Maykut & Morehouse 1994, 45; Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

5.2 Aineiston hankinta

Opinnäytetyön aineisto kerättiin kyselylomakkeen ja puolistrukturoidun haastattelun avulla. Kyselylomakkeen tarkoituksena oli saada työntekijät pohtimaan tunnekasvatusta ennen haastattelua. Haastattelun tehtävänä puolestaan oli täydentää kyselylomakkeiden vastauksia ja löytää aiheeseen uusia näkökulmia.

5.2.1 Kyselylomake

Opinnäytetyön ensimmäisenä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin kyselylomaketta. Kyselylomakkeen etuna on se, että sen kautta on mahdollisuus saada laaja tutkimusaineisto. Kysely voidaan nimittäin lähettää laajalle joukolla ja siihen voidaan sisällyttää useita kysymyksiä. Kyselylomakkeen käyttöön liittyy kuitenkin myös heikkouksia. Kyselylomakkeella saatava aineisto voi olla pinnallista, eikä tutkija voi varmistua siitä, kuinka huolellisesti tai rehellisesti vastaajat ovat kyselyn täyttäneet. Kyselylomakkeen kautta ei myöskään saada tietoa siitä, kuinka hyvin vastaajat ovat perehtyneet käsiteltävään asiaan. Kysymysten asettelu voi puolestaan aiheuttaa vastaajissa väärinymmärryksiä. Vastaajat saattavat nimittäin käsittää kysymykset eri tavoin kuin tutkija on ne tarkoittanut. (Hirsjärvi ym. 2009, 195, 231.) Edellä mainittujen seikkojen vuoksi onkin tärkeää, että kyselylomaketta tarkennetaan esimerkiksi haastattelun avulla.

Hirsjärven ym. (2009, 196–203) mukaan kyselylomakkeen laadinnasta ei ole olemassa kaiken kattavia sääntöjä. On kuitenkin olemassa joitakin yleisiä ohjeita, jotka kannattaa ottaa huomioon kyselyä tehtäessä. Kyselylomakkeen kysymysten tulisi ensinnäkin olla yksinkertaisia, selkeitä ja lyhyitä. Tutkijan on pohdittava tarkkaan kysymysten sanavalintoja, jotta kysymyksistä ei tulisi vastaajaa johdattelevia. Vastaajaan liittyvät taustatietokysymykset sekä helpommin vastattavat kysymykset tulisi sijoittaa kyselylomakkeen alkupuolelle. Kyselylomakkeen alkuun liitetään usein myös lähetekirje. Tutkijan tulee pohtia kysymysten sopivaa määrää sekä keskinäistä järjestystä. Kyselylomakkeessa olisi hyvä olla myös niin sanottuja avoimia vaihtoehtoja, joiden kautta vastaaja voi tuoda esille sellaisia asioita, joita tutkija ei välttämättä ole osannut ajatella. Kyselylomakkeen sisällön ohella tulee tietysti myös kiinnittää huomiota kyselyn ulkoasuun ja vastauksille tulee jättää tarpeeksi tilaa.

Kyselylomake voi sisältää avoimia kysymyksiä, monivalintakysymyksiä tai molempia näistä. Avoimien kysymysten etuna on se, että niiden kautta vastaaja voi sanoa juuri sen, mitä hän ajattelee. Avoimet kysymykset osoittavat myös hyvin sen, millainen tietämys vastaajalla on aiheesta ja mikä hänen ajattelussaan on tärkeää. Monivalintakysymyksissä vastaajat puolestaan vastaavat tismalleen samoihin kysymyksiin, joten vastausten vertailu on helpompaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 197, 201.)

Opinnäytetyön kysely oli muodoltaan kontrolloitu kysely. Kontrolloidut kyselyt voidaan jakaa kahteen osaan: informoituihin sekä henkilökohtaisesti tarkistettuihin kyselyihin. Uusitalon (1995) mukaan informoitu kysely on sellainen, jossa tutkija vie henkilökohtaisesti kyselyt tutkimuksensa kohteena oleviin paikkoihin. Tutkijan viedessä kyselyitä hän voi samalla esimerkiksi kertoa tutkimuksestaan ja vastata heränneisiin kysymyksiin. Tämän jälkeen vastaajat täyttävät kyselylomakkeet ja palauttavat ne sovitun paikkaan. Henkilökohtaisesti tarkistetussa kyselyssä puolestaan tutkija lähettää kyselyt postitse, mutta käy itse hakemassa lomakkeet sovitun ajan kuluttua. (Hirsjärvi ym. 2009, 196–197.) Opinnäytetyön kysely oli yhdistelmä sekä informoidusta että henkilökohtaisesti tarkastetusta kyselystä, sillä lomakkeet vietiin henkilökohtaisesti tutkimukseen osallistuviin päiväkoteihin ja myös haettiin henkilökohtaisesti.

Opinnäytetyön kyselylomakkeen pituus oli kahdeksan sivua. Lomake koostui lähetekirjeestä sekä varsinaisista kysymyksistä, jotka oli jaettu kolmeen osaan. Lähetekirjeestä ilmenivät lomakkeen laatijan yhteystiedot, opinnäytetyön tausta sekä ohjeet lomakkeen täyttämiseen. Lomakkeen ensimmäisessä osassa kartoitettiin vastaajien taustatietoja sekä pyydettiin määrittelemään tunnekasvatusta omin sanoin. Lomakkeen toinen osa koostui tutkimuskysymysten pohjalta laadituista teemoista, joita olivat tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys sekä kehittäminen. Jokaista teemaa avattiin vielä erilaisilla alakysymyksillä. Lomakkeen kolmas eli viimeinen osa oli varattu työntekijöiden omille ajatuksille liittyen tunnekasvatukseen. Kyselylomakkeen pituuden vuoksi sitä ei liitetty opinnäytetyön loppuun kokonaisuudessaan, vaan liitteenä esitetään lomakkeen lähetekirje sekä kysymykset (Liite 1). Ainoastaan kysymyksille tarkoitetut vastaustilat on siis jätetty pois liitteestä.

Kyselylomake valittiin ensimmäiseksi aineistonkeruumenetelmäksi, jotta ryhmien työntekijät voisivat alustavasti pohtia tunnekasvatukseen liittyviä asioita ennen haastattelua. Kyselylomakkeet toimitettiin opinnäytetyöhön osallistuviin ryhmiin lokakuussa 2012. Lomakkeiden täyttämiseksi annettiin aikaa kolme viikkoa. Tämän jälkeen kyselylomakkeet haettiin päivähoitoryhmistä ja sovittiin työntekijöiden kanssa aika haastattelulle. Työntekijät saivat samalla esittää palautetta kyselylomakkeesta. Kyselylomakkeisiin vastaamiseen oli osallistunut yhteensä yhdeksän yhdestätoista työntekijästä.

5.2.2 Haastattelu

Opinnäytetyön aineistoa kerättiin kyselyn lisäksi haastattelun avulla. Haastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, sillä sen kautta haluttiin syventää kyselylomakkeella saatua aineistoa (Hirsjärvi ym. 2009, 205). Kyselylomakkeella saatujen vastausten tarkentamisen haastattelun avulla nähtiin myös kasvattavan opinnäytetyön luotettavuutta.

Hirsjärven ja Hurmeen (1980) mukaan haastattelu on tapahtuma, joka on aina ennalta suunniteltu sekä haastattelijan alkuun panema ja ohjaama. Haastatteliija joutuu usein myös motivoimaan haastateltavaa ja pitämään haastattelua yllä. Haastattelu on aina myös vuorovaikutteinen tapahtuma.

Tutkimukseen liittyvän haastattelun tulee aina olla luottamuksellinen sekä osallistujilleen vapaaehtoinen. (Eskola & Suoranta 1998, 86, 93–94.) Hirsjärvi ym. (2009, 207) toteavat, että haastattelulla on aina tavoitteet.

Haastattelun etuna on se, että sen kautta aineiston kerääminen on joustavaa ja haastateltava voi tuoda esiin itseään koskevia asioita. Haastatteluisissa annetut vastaukset saattavat kuitenkin olla niin sanotusti sosiaalisesti suotavia eli vastaajat pyrkivät miellyttämään haastattelijaa, jolloin vastausten luotettavuus heikkenee. Haastatteluaineisto on aina myös hyvin konteksti- ja tilannesidonnaista. Haastateltavat saattavat nimittäin puhua haastattelussa toisin kuin jossakin toisessa tilanteessa. (Hirsjärvi ym. 2009, 204–207.)

Haastattelu voidaan toteuttaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Yksilöhaastattelussa haastatellaan nimensä mukaisesti yhtä henkilöä, kun taas ryhmähaastattelussa on paikalla yhtä aikaa useita haastateltavia. Ryhmähaastattelun tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelu haastattelijan haluamasta aiheesta. Tutkijan tehtävänä onkin käynnistää keskustelu ja antaa sen jälkeen tilaa haastateltavien omalle puheelle. (Hirsjärvi ym. 2009, 210; Eskola & Suoranta 1998, 95, 98; Maykut & Morehouse 1994, 104.)

Ryhmähaastattelun etuna on sen tehokkuus, sillä sen kautta saadaan tietoa usealta henkilöltä samaan aikaan. Ryhmähaastattelussa saadaan usein myös tavallista enemmän tietoa esimerkiksi ryhmän yhteisen muistelun kautta. Ryhmässä tehtävän haastattelun etuna on myös se, että yhdessä haastateltaessa asioiden unohtaminen ja väärin ymmärtäminen vähenee. Ryhmähaastattelun haasteena taas on se, että ryhmässä henkilöt saattavat kertoa joistakin asioista eri tavalla kuin yksin ollessaan. Haastavaa on myös saada suuri joukko ihmisiä yhtä aikaa samaan paikkaan. (Eskola & Suoranta 1998, 95, 97–98.)

Haastattelut toteutettiin tutkimukseen osallistuvien päivähoitoryhmien tiloissa marraskuussa 2012 noin viikon välein. Haastatteluita tehtiin yhteensä kolme kappaletta, yksi kuhunkin päivähoitoryhmään. Ensimmäisessä haastattelussa oli mukana vain yksi ryhmän työntekijöistä. Toisesta päivähoitoryhmästä haastatteluun osallistuivat kaikki neljä ryhmän työntekijää. Haastattelu jaettiin kahteen osaan siten, että työntekijät haastateltiin työpareittain pari kerrallaan. Viimeiseen haastatteluun osallistui yksi ryhmän työntekijöistä.

Tarkoituksena oli, että kaikki haastattelut olisi toteutettu ryhmissä, koska haluttiin saada esiin mahdollisimman monen työntekijän kokemuksia ja näkemyksiä ryhmien tunnekasvatuksesta. Tästä oli informoitu ryhmiä kyselylomakkeen viemisen yhteydessä erillisellä kirjallisella haastatteluohjeistuksella sekä keskustelun kautta. Ryhmähaastattelu toteutui kuitenkin vain yhden ryhmän kohdalla. Muissa ryhmissä syynä yksilöhaastatteluun oli henkilökuntapula. Tämä ei kuitenkaan haitannut opinnäytetyön aineiston keräämistä, sillä tärkeintä oli saada kuva ryhmän tunnekasvatuksesta eikä niinkään juuri yksittäisten henkilöiden mielipiteistä.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta tutkimustuloksista tulisi mahdollisimman luotettavia. Ennen nauhoittamista jokaiselta ryhmältä kysyttiin lupa ja jokainen työntekijä suostui haastattelun nauhoittamiseen. Tiittulan ja Ruusuvuoren (2005, 14–15) mukaan nauhoittaminen antaa tutkijalle mahdollisuuden tarkastella haastattelutilannetta uudelleen. Haastattelun uudelleen kuunteleminen tuo usein esiin sellaisia asioita, joita ensikuulemalla ei ole pannut merkille. Nauhoittamista pidetäänkin omien tulkintojen tarkastamisen välineenä ja sen ansiosta myös tutkimuksen raportointi on tarkempaa.

Opinnäytetyöhön liittyvä haastattelu oli muodoltaan puolistrukturoitu. Eskolan ja Suorannan (1998, 87) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muotoilu ja järjestys ovat kaikille haastateltaville samankaltaisia. Haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin, eikä haastattelijalla ole määriteltynä valmiita vastausvaihtoehtoja.

Opinnäytetyön haastatteluissa käytiin jokaisen päivähoitoryhmän kanssa läpi samat kysymykset, joiden aiheina olivat tunnekasvatuksen menetelmät, tunnetaito-ohjelmat sekä tunnekasvatuksen kehittäminen. Tämän lisäksi ryhmille tehtiin myös erilaisia täsmentäviä kysymyksiä kyselylomakkeen vastausten pohjalta. Haastatteluissa tuotiin esiin myös muita kuin kysymyksiin liittyviä tunnekasvatuksen näkökulmia, kuten erityiskasvatuksen näkökulma. Haastatteluiden lopuksi jokainen ryhmä sai kertoa, millä tunnekasvatuksen pohtiminen oli tuntunut ja olivatko kysymykset saaneet ajattelemaan tunnekasvatusta uudella tavalla. Näiden lisäksi työntekijöille annettiin mahdollisuus vapaaseen sanaan liittyen opinnäytetyön aiheeseen sekä palautteen antamiseen. Haastattelun kysymykset löytyvät opinnäytetyön lopusta (Liite 2).

5.3 Aineiston analyysi

Opinnäytetyön aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Ennen aineiston analyysia kyselylomakkeet siirrettiin sähköiseen muotoon ja haastattelut litteroitiin. Opinnäytetyön tutkimus oli teoriasidonnainen.

Eskolan (2010, 182–183) mukaan tutkija voi suhtautua tutkimuksensa teoriaan monella eri tavalla, esimerkiksi aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti. Tämän opinnäytetyön suhtautumistapa teoriaan on teoriasidonnainen. Tällä tarkoitetaan Eskolan mukaan sitä, että aineiston analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei nouse suoraan teoriasta tai pohjaudu mihinkään yksittäiseen teoriaan. Teoriasidonnaisessa tutkimuksessa aineistosta tehdyille löydöksille etsitään teoriasta selityksiä tai vahvistuksia oman tulkinnan tueksi. Tämän lisäksi voidaan myös pohtia sitä, vastaavatko saadut tulokset aiempien tutkimusten tuloksia.

5.3.1 Litterointi

Litteroinnilla tarkoitetaan tallennetun aineiston kirjoittamista puhtaaksi sanatarkasti. Litteroinnin tarkoituksena on auttaa tutkijaa havaitsemaan yksityiskohtia tekstistä. Litteroinnin tarkkuudesta ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, vaan litterointi voidaan toteuttaa tilanteen mukaan. Litteroinnin tarkkuus riippuu muun muassa asetetuista tutkimuskysymyksistä sekä tutkijan käyttämistä tutkimusmetodeista. Tutkija voi siis litteroida koko kerätyn aineistonsa tai valikoida siitä tarvittavat osiot. Tärkeää litterointivaiheessa olisi kuitenkin tietää se, minkälaista analyysiä aineistosta tullaan tekemään. (Tiittula & Ruusuvaori 2005, 16; Hirsjärvi ym. 2009, 222.) Eskolan (2010, 179) mukaan nauhoitettu aineisto kannattaa aina purkaa kokonaan tietokoneelle.

Opinnäytetyön haastattelut litteroitiin sanatarkasti ja kokonaisuudessaan. Tämä toimintatapa helpotti tutkimuksen tulosten muodostamista. Myös aineistoa havainnollistavien suorien lainausten etsiminen oli helpompaa, kun koko aineisto oli litteroitu.

5.3.2 Teemoittelu

Teemoittelussa kerätystä aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymyksiin vastaavia teemoja eli tutkimuksen kannalta keskeisiä aiheita. Tässä opinnäytetyössä nämä keskeiset aiheet ovat tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys sekä kehittäminen. Teemoittelu on hyvä tapa analysoida aineistoa silloin, kun etsitään vastausta johonkin käytännölliseen ongelmaan. (Eskola & Suoranta 1998, 175–180.) Teemoittelua käytettiin aineiston analyysimenetelmänä sekä kyselylomakkeiden että haastatteluiden kohdalla. Teemoittelu valittiin aineiston analyysimenetelmäksi, sillä sekä kyselylomakkeiden että haastatteluiden kysymykset oli asetettu tutkimuskysymysten mukaan teemoittain. Teemoittelun avulla aineistosta oli helppo saada muodostettua tutkimuksen tuloksia.

Kyselylomakkeiden teemoittelu aloitettiin siirtämällä paperille kirjoitetut vastaukset sanatarkasti sähköiseen muotoon päivähoitoryhmä kerrallaan. Tämän jälkeen jokainen ryhmä merkittiin värikoodein, jotta voitaisiin myöhemmin erottaa, mikä on kunkin ryhmän vastaus. Seuraavaksi vastaukset yhdistettiin toiseen tiedostoon siten, että kyselylomakkeessa esitettyjen kysymysten alle siirrettiin jokaisen päivähoitoryhmän vastaukset.

Haastatteluiden teemoittelu aloitettiin litteroimalla nauhoitettu aineisto. Litteroinnin jälkeen jokainen ryhmä merkittiin kyselylomakkeiden tapaan värikoodein. Tämän jälkeen aineistoa alettiin teemoitella siten, että ryhmien vastaukset yhdistettiin haastattelukysymysten alle (Eskola 2010, 189–193). Pääteemoiksi muodostuivat tutkimuskysymysten mukaisesti tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys ja kehittäminen. Pääteemojen alle löytyi aineistosta myös useita alateemoja, esimerkiksi tunnekasvatuksen toteuttamisen alle tunnekasvatuksen menetelmät. Ennalta määriteltyjen teemojen lisäksi haastatteluista nousi esiin myös uusia teemoja, kuten työntekijöiden koulutus tunnekasvatuksen toteuttamiseen liittyen. Lopuksi kyselylomakkeiden ja haastatteluiden kautta saadut aineistot yhdistettiin

samaan tiedostoon. Tämän jälkeen aineisto luettiin vielä läpi ja vastauksista etsittiin vielä uusia teemoja.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen tuloksia saatiin erittäin runsaasti, sillä kyselylomakkeilla ja haastatteluilla hankittu aineisto oli hyvin laaja. Tulokset on jaettu seitsemään teemaan. Teemat ovat tunnekasvatuksen määrittely, toteuttaminen, menetelmät, merkitys, kehittäminen ja pohtiminen sekä tunnetaito-ohjelmat.

Tutkimuksen tuloksissa on yhdistettynä sekä kyselylomakkeiden että haastatteluiden kautta saadut tulokset, sillä kummankin menetelmän kautta käsiteltiin samoja teemoja. Tuloksissa ei ole johdonmukaisesti eritelty eri päivähoitoryhmien eikä eri työntekijöiden vastauksia. Tällä on pyritty tunnistettavuuden vähenemiseen. Tuloksia havainnollistetaan litteroidusta aineistosta saaduilla suorilla lainauksilla.

6.1 Tunnekasvatuksen määrittely

Tunnekasvatus koettiin päivähoitoryhmissä hyvin laajaksi käsitteeksi ja isoksi asiaksi. Tunnekasvatuksen erottelu muusta toiminnasta nähtiin hankalaksi, sillä se on kiinteä osa kaikkea, mitä ryhmissä tehdään. Tunnekasvatus määriteltiin jokaisessa päivähoitoryhmässä jokaiseen hetkeen ja tilanteeseen sekä ryhmän jokapäiväiseen arkeen kuuluvaksi asiaksi. Tunnekasvatuksen todettiin olevan arjessa tapahtuvien asioiden käsittelyä tunteiden kautta ja sen avulla opetellaan erilaisia elämässä tarvittavia taitoja. Erilaisiksi tunnekasvatuksen tilanteiksi luokiteltiin muun muassa leikki, ruokailu, pukeminen sekä vessatilanteet.

Tunteet on mukana kaikessa, mitä tehdään ja me tätä kasvatustyötä täällä tehdään, niin sehän on meidän --- jokaisessa hetkessä mukana.

Se on leikissä, se on pukemisessa, se on vessatilanteissa, se kulkee rinta rinnan kaikessa.

Aikuisten tehtäväksi tunnekasvatuksessa nähtiin lasten tunteiden kehittämisen tukeminen ja ohjaaminen. Kasvattajien tulee tunnekasvatuksen kautta opettaa lapsille tunteiden tunnistamista, nimeämistä, käsittelemistä, ilmaisemista, hallintaa ja hyväksymistä sekä empatiakykyä. Kasvattajien tehtävänä on kuunnella lapsia ja suhtautua empaattisesti heidän huoliinsa. Kasvattajien tulee vastata lasten tunnetiloihin ja tarvittaessa sanoittaa lasten omia tunteita. Päiväkodissa myös kasvattajien on tärkeää näyttää tunteensa ja kertoa, jos on esimerkiksi paha mieli. Tunnekasvatuksessa kasvattajien tehtävänä on luoda erilaisia tunteiden oppimisen tilanteita. Koska kasvattajilla on suuri vastuu lasten tunnekasvatuksesta, tulee ryhmän työntekijöiden kesken olla yhteiset toimintaperiaatteet tunnekasvatuksen toteuttamisesta.

Opetellaan nimeemään eri tunteita, että ei oo vaan paria kah-
ta kolmee käytössä, että siellä on erilaisia sävyjä niissä tun-
teissa ja pyritään antaa erilaisia nimiä niille.

Yhdessä lasten kanssa etsitään sopivia tapoja kohdata ja
näyttää tunteet.

Tunnekasvatus liitettiin päivähoitoryhmissä vahvasti vuorovaikutukseen.
Tunnekasvatuksen ja tunteiden käsittelyn todettiin syntyvän vuorovaiku-
tuksessa. Yhdessä ryhmässä todettiin vuorovaikutuksen olevan jopa tun-
nekasvatuksen perusta.

Vuorovaikutuksessa syntyy tunnekasvatus tai se tunteiden
käsittely.

Jokapäiväinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus lapsiryh-
mässä on tunnekasvatuksen perusta.

Tunnekasvatuksen todettiin olevan sosiaalisuuteen ja vertaisuuteen perus-
tuvaa toisten huomioimista. Tunnekasvatuksen avulla pyritään eläytymään
toisten tunteisiin ja sitä kautta ymmärtämään ja arvostamaan myös muiden
tunteita. Toista opetellaan tunnekasvatuksen kautta kohtaamaan hellästi.

6.2 Tunnekasvatuksen toteuttaminen

Tunnekasvatuksen toteuttamiseen liittyen päivähoitoryhmien vastauksista
nousi esiin useita erilaisia teemoja. Käsiteltyjä teemoja olivat tunnekasva-
tustuokiot, pienryhmätoiminta, aikuisten esimerkki, yhteistyö kodin kans-
sa, kiire, työntekijöiden koulutus, yksilöllisyyden huomioiminen sekä eri-
tyiskasvatuksen näkökulma. Kaksi viimeistä on esitetty erillisinä lukuina.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä tunnekasvatuksen nähtiin kuuluvan kaik-
kiin arjen tilanteisiin. Tunnekasvatusta toteutettiin ryhmässä päivittäin.
Jokaisessa ryhmässä tunnekasvatuksen toteuttamiseen osallistuivat kaikki
ryhmän työntekijät.

Jokainen tiimin jäsen toteuttaa tunnekasvatusta arjessa.

Arjen tilanteiksi määriteltiin ohjattu toiminta, perushoitotilanteet sekä siir-
tymätilanteet. Ohjatulla toiminnalla tarkoitettiin muun muassa piirihetkiä,
pienryhmätoimintaa, tunnekasvatustuokioita, kirjanlukuhetkiä, jumppaa,
kädentöitä sekä draamaa. Perushoitotilanteisiin kuuluivat esimerkiksi ruo-
kailut, pukemiset ja lepoaikat. Tunnekasvatus liitettiin myös sekä sisällä
että ulkona leikkimiseen. Tunnekasvatusta saatettiin toteuttaa joskus vain
muutaman lapsen kanssa ja joskus koko ryhmän kesken.

Kahdessa päivähoitoryhmässä järjestettiin säännöllisesti tunnekasvatustuokioita. Ensimmäisessä ryhmässä tunteisiin liittyviä asioita pohdittiin joka viikko leikkikerhossa. Tämän lisäksi saatettiin järjestää erilaisia tunnekasvatustuokioita myös päiväpiireillä. Myös esimerkiksi kirjojen lukemiset ja muut lasten kanssa yhteisesti vietetyt hetket laskettiin tunnekasvatustuokioiksi. Toisessa ryhmässä tunnekasvatustuokioiden toteuttamistapa vaihteli viikoittain. Kolmannessa ryhmässä ei pidetty ollenkaan varsinaisia tunnekasvatustuokioita. Esimerkiksi piirihetket miellettiin kuitenkin tunnekasvatukseksi siinä mielessä, että silloin lapsia ja heidän tunteitaan kuullaan.

Ryhmien kanssa keskusteltiin haastatteluissa myös pienryhmätoiminnasta. Pienryhmätoiminta nähtiin jokaisessa päivähoitoryhmässä yhdeksi tunnekasvatuksen toteuttamisen välineeksi. Tunteiden käsittely pienissä ryhmissä koettiin tärkeäksi asiaksi.

--- pienryhmätoiminnan, mitä meillä korostetaan ihan tosi paljon, että kuinka tärkeätä se on just tähän, taikka se on yks väline tän (tunnekasvatuksen) toteuttamiseen.

Tunnekasvatuksessa myös aikuisten esimerkki nähtiin erittäin tärkeäksi. Lasten on työntekijöiden mukaan helpompi harjoitella tunteisiin liittyviä asioita, kun he ovat itse saaneet hyviä kokemuksia kohtaamisesta aikuisten kanssa. Työntekijöiden tuleekin kohdella lapsia kunnioittavasti, reilusti ja johdonmukaisesti.

--- minkälaisen esimerkin lapset siitä saa, että jos lasta kohtelee kunnioittavasti ja heillä on semmonen kokemus, jotta aikuiset on johdonmukaisia ja reiluja ja kuulee heitä, nii silloin on helpompi, jos kokee tavallaan ite, että nyt mua kohdellaan hyvin, nii silloin on helpompi harjoitella niitä asioita myös ite.

Yhdessä päivähoitoryhmässä mainittiin tunnekasvatuksen toteuttamisen kohdalla yhteistyö kodin kanssa. Ryhmässä pyritään siihen, että tunnekasvatuksessa olisi sekä päivähoidossa että kotona yhteinen linja ja samanlaiset toimintatavat. Tunnekasvatuksen tavoitteet ja menetelmät sovitaan jokaisen lapsen kohdalla yhdessä lapsen vanhempien kanssa.

Sovitaan yhteisesti ne linjat ja tavoitteet ja menetelmät, --- että mitä sitten tavoitellaan päiväkodissa ja mitä kotona.

Yleensä kotona mietitään samanlaisia tunnekasvatuksen teemoja kuin päivähoidossa, joten erilaisia keinoja ja vinkkejä voidaan jakaa puolin ja toisin. Vanhemmat ovat kuitenkin aina lastensa parhaita asiantuntijoita. Yhteinen linja päivähoidon ja kodin kasvatuksessa tuo lapselle turvallisuuden tunnetta. Johdonmukaisuudella tavoitellaan aina myös lapsen etua.

Yhteistyö kodin kanssa korostuu etenkin silloin, kun lapsi aloittaa päivähoidon. Lapsen ikävän tunteita pyritään ennakoimaan vanhempien kanssa keskustelemalla esimerkiksi siitä, miltä lapsesta tuntuu jäädä vieraaseen paikkaan. Yhdessä vanhempien kanssa pyritään sitten löytämään lapsikohdattaisia ratkaisuja, joilla lapsen tunteita voidaan tarvittaessa helpottaa.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä nousi tunnekasvatuksen toteuttamisesta keskusteltaessa esiin kiire. Arjessa on työntekijöiden mukaan haastavaa löytää aikaa sille, että kaikki työntekijät voisivat keskustella yhdessä tunnekasvatukseen liittyvistä asioista. Kahdessa ryhmässä koettiin, että kyselylomakkeen täyttämislle ei meinannut löytyä tarpeeksi aikaa. Tämän vuoksi vastaukset olivat jääneet joissakin kohtaa melko lyhyiksi ja osa jopa keskeneräisiksi. Yhdessä ryhmässä kyselylomakkeen tarkastelu kaikkien työntekijöiden kesken oli jäänyt vähäiseksi.

Se on aika haastava löytää niitä hetkiä arjessa, et me pystytään niinku neljästään kaikki jutteleen ja muuta kun ne päivän polttavat aiheet.

Vaikee saada työpäivän aikana tämmöstä hetkee, et sais istua ja keskittyä vaan yhteen asiaan.

Meillä oli ihan hirvee kiire tätäkin tehdessä.

Siinä on jääny joo lause kesken. Siinä on varmaan tullu joku tilanne ---.

Yhdessä päivähoitoryhmässä nousi esille myös työntekijöiden koulutus keskusteltaessa tunnekasvatuksen toteuttamisesta. Työntekijät totesivat, että tunteisiin liittyvistä asioista ei ollut puhuttu kovinkaan paljoa heidän koulutuksessaan. Vasta käytännön työ on opettanut toimimaan erilaisissa tunnekasvatustilanteissa.

Mä oon käyny koulun kymmenen vuotta sitten, niin täytyy sanoo, että silloin ei ihan hirveesti puhuttu aggressiivisen lapsen niistä erilaisista keinoista ja niistä, että mitä on tullu tässä --- pikku hiljaa käytännön kautta.

Työntekijöiden mukaan lasten kanssa työskenteleville tulisi koulutuksen aikana opettaa enemmän tunnekasvatukseen liittyviä asioita. Työntekijät korostivat erityisesti erityiskasvatuksen tietämystä. Erityisyyden nähtiin olevan enenevä ja ajankohtainen asia nykyajan päivähoidossa.

Kuka lapsipuolelle aikoo, niin olis ihan hyvä, et sitä ois ehkä enemmän semmosta erityisyyden puolta siellä, koska se on aika --- enenevä osa nykyään tässä työssä.

Moniammatillisuuden nähtiin yhdessä päivähoitoryhmässä olevan suuri etu ryhmän tunnekasvatukselle. Ryhmän työntekijöillä on erilaiset koulutukset sekä monenlaista työkokemusta. Tämän ansiosta ryhmässä on mahdollista muodostaa tunnekasvatuksesta hyvin monipuolinen kokonaisuus.

6.2.1 Yksilöllisyyden huomioiminen

Haastatteluissa keskusteltiin tunnekasvatuksen toteuttamisen yhteydessä myös lapsen yksilöllisyyden huomioimisesta. Käsiteltyjä aiheita olivat lapsen ikä, sukupuoli sekä temperamentti. Lasten yksilöllisyys otettiin huomioon jokaisen päivähoitoryhmän tunnekasvatuksessa.

Yhdessä päivähoitoryhmässä nousi esiin näkökulma, jonka mukaan lasten yksilöllisyys otetaan huomioon kaikessa ryhmän toiminnassa, niin suunnittelussa kuin toteuttamisessakin. Lasten vahvuudet, persoona, haasteet, tuen tarpeet sekä yksilölliset tavoitteet luovat pohjan toiminnalle. Ryhmän jokaisella lapsella on omat tavoitteensa tunnekasvatukseen liittyen. Jokaiselta lasta varten on mietitty ryhmässä yksilöllisiä toimintatapoja tavoitteiden saavuttamiseksi.

--- meidän ryhmässä nii se on jotenki siitä lasten yksilöllisistä tavoitteista, että oikeestaan varmaan kaikilla ryhmän lapsilla joku tunnekasvatuksen alle menevä juttu on semmosena isona tavoitteena ja sit me on sovittu tavallaan ne, et mitä me tavoitellaan ja niitä menetelmiä, et mitä sen kunkin lapsen kanssa käytetään ---.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä otettiin tunnekasvatusta toteutettaessa huomioon lapsen ikä. Ikä huomioidaan esimerkiksi tavassa, jolla tunteisiin liittyvistä asioista keskustellaan ja millaisia asioita lapsen kanssa otetaan esille. Huomioitavaa on työntekijöiden mukaan se, että lapsen yleinen kehitystaso ei aina vastaa lapsen ikätasoa.

No aikuisen puolella sä tietysti otat huomioon sen lapsen iän, elikkä pientä lasta sä käsittelet sille kuuluvalla tyylillä ja isommalle sä pystyt kertomaan asian sanallisesti monimutkaisemmin. Sille pienelle käytetään lyhyitä ohjeita ja isommalle lapselle sitten pidempiä.

Haastatteluissa keskusteltiin sekä pienten että isompien lasten tunnekasvatuksesta. Pienillä lapsilla tarkoitettiin kolmevuotiaita ja isommilla lapsilla viisivuotiaita. Pieni lapsi ilmaisee työntekijöiden mukaan tunteitaan naurun ja itkun kautta. Hänen tunteiden ilmaisunsa on paljon kokonaisvaltaisempaa kuin isommalla lapsella. Kolmevuotiaiden kanssa tunteita käsitellään leikin, satujen ja esimerkkien kautta, eikä esimerkiksi kuvakorttien avulla. Pienten lasten kanssa tunteiden käsittelyn tulee olla konkreettisempaa kuin isompien lasten kanssa. Pienten lasten kanssa tunteista keskusteleminen ei vielä suju vuoropuheluna, koska he eivät pysty tuottamaan vastauksia tunteisiin liittyviin kysymyksiin. Pienet lapset pystyvät kuitenkin vastaamaan esimerkiksi kysymykseen siitä, tuntuuko jokin toiminta kaverista kivalta, sanoin joo tai ei. Kovinkaan pitkiä tunnekeskusteluita pienten lasten kanssa ei kuitenkaan voi vielä käydä.

Viisivuotiaat lapset ilmaisevat tunteitaan myös sanoin ja kehonkielen kautta. Heidän kanssaan tunteita voidaan käsitellä yksityiskohtaisemmin ja keskustelussa voidaan käyttää vaikeampia käsitteitä kuin pienempien lasten kanssa. Viisivuotiaat kaipaavat jo pidempiä selityksiä tunteista keskusteltaessa ja haluavat esittää myös omia mielipiteitään asioista. Viisivuotiaat myös vastaavat pidemmin tunteisiin liittyviin kysymyksiin ja heidän kanssaan tunteita voidaan nimetä yhdessä. Isommilta lapsilta vaaditaan enemmän tunnetaitojen hallintaa kuin pienemmiltä lapsilta.

Lapsen sukupuolella ei työntekijöiden mukaan varsinaisesti ole vaikutusta tunnekasvatukseen toteuttamiseen päivähoitoryhmissä. Yhdessä ryhmässä on kuitenkin poikien kohdalla havainnollistettu tunnekasvatustilanteita heitä kiinnostavilla aiheilla. Esimerkkeinä mainittiin taisteluleikit ja dinosaurukset.

Ku miettii oman ryhmän kautta, ni meil on paljon poikia, tosi vähän tyttöjä, nii tietenki sitä ehkä ottaa semmosen --- esimerkin jostain taisteluleikeistä tai jostain dinosauruksista tai tämmösistä, että sen saa tuotua esiin.

Yhdessä ryhmässä ei työntekijöiden mukaan korostu kumpikaan sukupuoli. Lapset leikkivät samankaltaisia leikkejä ja tavat toimia ovat samanlaisia sekä tytöillä että pojilla. Eri sukupuolia ei siis ole tarpeen korostaa ryhmän tunnekasvatuksessa.

Tunnekasvatusta toteutettaessa otettiin päivähoitoryhmissä huomioon myös lapsen temperamentti. Esimerkiksi tunneasioista keskusteltaessa on otettava huomioon lapsen luonne. Niin sanotusti hitaasti lämpenevien lasten kanssa keskustellaan rauhallisesti, kun taas aktiivisempien lasten kanssa keskustelukin on sen mukaista. Toisille lapsille tulee myös olla tiukempi kuin toisille.

6.2.2 Erityiskasvatuksen näkökulma

Yhdessä päivähoitoryhmässä nousi tunnekasvatukseen liittymisen esille erityiskasvatuksen näkökulma. Erityisryhmän tunnekasvatus ei työntekijöiden mukaan eroa perusasioiltaan tavallisen päivähoitoryhmän tunnekasvatuksesta. Lapsikohtaisesti saattaa kuitenkin olla joitakin eroja riippuen siitä, millä osa-alueella lapsella on tunnepuolen haasteita.

Erityiskasvatus vaikuttaa ryhmän tunnekasvatukseen kuitenkin siten, että integroidussa ryhmässä tuki täytyy tuoda kaikkiin arjen tilanteisiin. Erityisryhmässä myös painotetaan tavallista päivähoitoryhmää enemmän sitä, että kaikki hetket päivässä ovat tärkeitä. Ryhmässä on suunniteltu päivän runko siten, että erilaiset tunnekasvatusta vaativat tilanteet on mahdollista ottaa huomioon. Tunteiden käsittelylle on varattu tarpeeksi aikaa, jotta kaikki tilanteet pystytään viemään loppuun. Erityisryhmässä tunnekasvatukseen toteuttaminen onnistuu parhaiten silloin, kun henkilökunta on riittävästi mitoitettua. Tunteita käsitellään paljon aikuisen tuella ja lapsi saattaa tarvita vaikeimmissa tunteissa kokonaan yhden aikuisen läsnäolon.

Erityislasten kanssa tulee päivittäin huomattavasti enemmän tunnekasvatustilanteita kuin niin sanottujen tavallisten lasten kanssa. Myös erityislasten reaktiot ovat voimakkaampia ja niitä käydään enemmän läpi kuin tavallisten lasten kanssa. Erityislasten kanssa tunnetaitoja opetellaan työntekijöiden mukaan kädestä pitäen. Lapsi, jolla on laaja-alaisia kehityksen pulmia, ei nimittäin välttämättä opi samalla tavalla itsekseen tunnekasvatuksen asioita kuin tavalliset lapset. Erityislasten kanssa tunnetaitojen harjoittelemisessa tarvitaan myös paljon toistoja.

--- tunnetaitojen opettelu, että paljon tavallaan kädestä pitäen opetellaan niitä juttuja, että ei voi odottaa, että lapsi, jolla on laaja-alaisia kehityksen pulmia, nii ei välttämättä opi sillälaila itekseen niitä asioita ja tekemällä niinku muut lapset.

Erityisryhmässä lasten tunteenpurkaukset saattavat joskus olla niin rajuja, että lasta tukevan aikuisen keinot loppuvat. Auttamaan on vaihdettava toinen aikuinen tilanteen ollessa vielä kesken. Tällaiset tilanteet menevät kuitenkin nopeasti ohi ja ne pyritään aina saattamaan loppuun siten, että lapselle jäisi tilanteesta loppujen lopuksi hyvä mieli.

Erityislasten tunnekasvatuksessa tulee tilanteesta riippuen käyttää kahta tai kolmeakin menetelmää yhtä aikaa. Ryhmän tunnekasvatuksessa käytetään erityislasten kanssa sanallisen viestinnän lisäksi lähestulkoon aina kuvia ja viittomia. Erityislasten kanssa toimiessa on otettava työntekijöiden mukaan huomioon myös se, että lapsen tunnetaidot eivät välttämättä ole kehittyneet hänen ikätasoaan vastaavalle tasolle. Tällaisessa tapauksessa työntekijän tuleekin toimia lapsen kehitystaso ja osaaminen huomioiden.

Saattaa olla jonkun verran viivettä, että vaikka olis jo viisivuotias lapsi, ni se saattaa se tunteiden ilmasu ja itsesäätelytaidot ja tommoset olla vaikka kolmevuotiaan tasolla, jollon tietenkä myös aikuiset toimii niinku kolmevuotiaan lapsen kanssa, että sitte edetään vaan sen lapsen tahdissa.

Työntekijöiden mukaan kasvattajilla tulisi olla erilaisia keinoja havainnoida lasten mahdollisia tunnepuolen ongelmia, jotta tukitoimia voitaisiin alkaa antaa lapselle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä auttaa erilaisten ongelmien ehkäisemisessä ja korjaamisessa. Kaikkiin päivähoitoryhmisiin tulisi myös saada tietoa lasten erityisyydestä ja sen hyväksymisestä sekä erilaisista tunnekasvatuksen keinoista erityislapsen kohdalla.

6.3 Tunnekasvatuksen menetelmät

Päivähoitoryhmissä hyödynnettiin useita erilaisia tunnekasvatuksen menetelmiä. Ryhmien tunnekasvatuksessa käytettiin leikkiä, satuja, kirjallisuutta, taidetta, musiikkia, draamaa, liikuntaa, pelejä, tutkimista, tunnekortteja, keskustelua, nopeaa piirtämistä sekä tukiviittomia. Seuraavassa kuvataan ryhmien tunnekasvatuksen menetelmien käyttöä.

Opinnäytetyön kyselylomakkeessa oli tunnekasvatuksen toteuttamisesta kysyttäessä kohta, jossa sai rastittaa valmiista vaihtoehdoista omassa päivähoitoryhmässä käytössä olevia menetelmiä. Tämän lisäksi oli mahdollisuus mainita vaihtoehtojen ulkopuolelta muita ryhmässä käytössä olevia tunnekasvatuksen menetelmiä. Ryhmien vastaukset on koottu seuraavaan taulukkoon (Taulukko 1).

Taulukko 1. Tunnekasvatuksen menetelmät päivähoitoryhmissä

	Ryhmä 1	Ryhmä 2	Ryhmä 3
Leikit	x	x	x
Pelit		x	x
Sadut	x	x	x
Taide		x	x
Liikunta		x	x
Musiikki		x	x
Kirjallisuus	x	x	
Tunnekortit		x	
Draama		x	
Tutkiminen	x	x	
Keskustelu	x	x	x
Muu, mikä?		x	

Taulukosta käy ilmi, että jokaisessa päivähoitoryhmässä tunnekasvatuksen tukena käytettiin leikkiä, satuja sekä keskustelua. Tunnekortteja ja draamaa käytettiin tunnekasvatuksessa vain yhdessä ryhmässä. Pelejä, taidetta, liikuntaa, musiikkia, kirjallisuutta sekä tutkimista hyödynnettiin kahdessa ryhmässä. Muita kuin kyselylomakkeessa esitettyjä menetelmiä mainittiin ainoastaan yhdessä päivähoitoryhmässä.

Yhdessä päivähoitoryhmässä hyödynnettiin kaikkia kyselylomakkeessa mainittuja tunnekasvatuksen menetelmiä ja näiden lisäksi mainittiin vielä kaksi muuta menetelmää: nopea piirtäminen sekä tukiviittomat. Tämä ryhmä oli integroitu erityisryhmä. Kahdessa muussa ryhmässä tunnekasvatuksessa käytössä oli noin puolet mainituista menetelmistä.

6.3.1 Leikki

Leikkiä käytettiin tunnekasvatuksen menetelmänä jokaisessa ryhmässä. Leikki, niin sisällä kuin ulkona, on osa jokaisen päivähoitoryhmän arkea joka päivä. Leikin todettiin olevan erittäin hyvä väline tunteiden käsittelyssä ja sillä nähtiin myös olevan suuri merkitys tunnetaitojen oppimisessa. Kahdessa ryhmässä leikki koettiin parhaimmaksi tunnekasvatuksen menetelmäksi.

Leikit on aika --- suuressa ja merkittävässä osassa sitä lapsen kaikkea oppimista ja myös sitä tunnetaitojen oppimista ja vuorovaikutustaitojen oppimista.

Leikissä ne tunteet on koko aika lapsella mukana.

No kyllä paras on toi leikit, ku on niin iso ryhmä ja lapset kaipaa sitä --- nii kyl se on se paras.

Tunnekasvatukseen soveltuviksi leikeiksi mainittiin päivähoitoryhmissä kotileikki, eläinlääkärileikki sekä Kim-leikki. Näissä leikeissä tunteita tulee työntekijöiden mukaan esiin paljon. Varsinaisia tunnekasvatusleikkejä ei ollut käytössä yhdessäkään päivähoitoryhmässä. Kahdessa ryhmässä nousi kuitenkin esille ajatus, että kaikki leikit ovat tunnekasvatusta.

Mä lasken et kyllä niinku kaikki leikit on tunnekasvatusta.

Jos et sä oo missään leikissä yksin, nii kaikki se on tunnekasvatusta.

Tietysti ihan joka leikissä tulee hirveen voimakkaasti sit jotain tämmöstä pettymyksen sietokykyä ja tällasta jakamista.

Ryhmissä nähtiin tärkeäksi se, että lapset saavat leikkiä ja oppia sitä kautta. Kasvattajan tehtävänä on sanoittaa lapsen tunteita niiden tullessa esiin erityisesti silloin, kun hän on mukana lapsen leikissä. Lapsen kanssa voidaan leikin ohessa myös yhdessä miettiä tunteisiin liittyviä tilanteita, kuten toimimista ristiriitatilanteissa sekä kaverin huomioon ottamista. Jos jollakin lapsella on tunteisiin liittyviä haasteita, kyseistä asiaa voidaan joko leikkiä tai leikin ohessa käyttää erilaisia keinoja haasteiden harjoittamiseen. Leikissä aikuisen tehtävänä on ennen kaikkea olla lapsen vierellä ja tukea häntä.

Kaikissa päivähoitoryhmissä korostui lasten keskinäisen vertaistuen merkitys tunnekasvatuksessa. Kahdessa ryhmässä pyrittiin rakentamaan leikkiryhmät siten, että ryhmiin tulisi tunnetaidoiltaan ja luonteeltaan erilaisia lapsia. Tukea tarvitsevia lapsia sijoitettiin samaan pienryhmään tunneilmailtaan taidokkaiden tukilasten kanssa. Ryhmissä korostettiin myös mallioppimista, jossa pienemmät lapset oppivat isommiltaan. Lasten toivottiin oppivan toisiltaan tunteiden käsittelyä leikin kautta. Yhdessä leikkimisen todettiin olevan aina tunnekasvatusta.

6.3.2 Sadut

Sadut olivat tunnekasvatuksen menetelmänä käytössä jokaisessa päivähoitoryhmässä. Yhdessä ryhmässä sadut koettiin parhaimmaksi tunnekasvatuksen menetelmäksi liikunnan ohella. Satuihin liitettiin ryhmässä myös muita tunnekasvatuksen osa-alueita.

No --- tässä ryhmässä varmaanki --- noi sadut ja toi liikunta on parhaiten toiminu. Toki siihen yhdistyy myös muita osa-alueita, mutta niinkun nää --- on ne pääkäsitteet --- .

Päivähoitoryhmissä luettiin paljon opettavaisia, tunteisiin liittyviä satuja. Yhdessä ryhmässä oli käsitelty esimerkiksi mielensä pahoittamista. Toisen ryhmän työntekijä totesi, että satujen kautta on helppo käsitellä tunteisiin liittyviä asioita varsinkin pienten lasten kanssa. Yhden ryhmän mukaan lapsille suunnatussa kirjallisuudessa on paljon tunteisiin liittyviä aiheita.

Lastenkirjat on usein semmosia, että niissä on joku tämmönen kasvatuksellinen tunteisiin liittyvä asia.

Ryhmissä oli luettu muun muassa Onnelliset tarinat -, Isän poika - sekä Franklin-satukirjoja, joissa on opettavaisia, tunteisiin liittyviä satuja. Ei haittaa, jos on erilainen -sadun kautta oli yhdessä ryhmässä harjoiteltu erilaisuuden sietoa. Kaikissa ryhmissä oli luettu satuja, joissa tunteita käsiteltiin eri eläinten kautta. Yhdessä sadussa peltohiiri oli hukannut kuun ja eläimet alkoivat syytellä toisiaan. Toinen mainittu satu puolestaan kertoi nallen tunteista. Yhden työntekijän mukaan heidän ryhmässään ei ollut käytössä tiettyjä tunteisiin liittyviä kirjoja, joita olisi käytetty järjestelmällisesti tunnekasvatuksessa.

Kahdessa päivähoitoryhmässä käydään sadun lukemisen jälkeen keskustelua pienissä ryhmissä tai koko ryhmän kesken piirihetkellä sadun teemasta. Yhden työntekijän mukaan saduista keskustellaan aina, vaikka niiden tarkoitus olisi tullut hyvin esille lukemisen aikanakin. Yhdessä ryhmässä saduista keskustelemiseen liitettiin myös aiheen tutkiminen.

Opinnäytetyön kyselylomakkeessa oli tunnekasvatuksen menetelmien käytöstä kysyttäessä yhtenä vaihtoehtona kirjallisuus. Jokaisessa päivähoitoryhmässä kyseinen kohta oli liitetty satuihin. Tarkoituksena oli kuitenkin saada tietoa siitä, ovatko työntekijät itse lukeneet tunnekasvatukseen liittyvää kirjallisuutta ja hyödyntäneet oppejaan ryhmänsä tunnekasvatuksessa.

Haastatteluiden mukaan yhdessä ryhmässä henkilökunta oli lukenut lähi-aikoina tunnekasvatukseen liittyvää kirjallisuutta. Ryhmässä oli käytössä Askeleittain-ohjelman ohjekirja. Tämän lisäksi ryhmässä oli perehdytty Tunneäly-teokseen ja etsitty aiheeseen liittyviä väitöskirjoja Internetistä. Kahdessa muussa ryhmässä tunnekasvatuskirjallisuutta ei ollut luettu lähi-aikoina, mutta työntekijät olivat perehtyneet tunnekasvatuskirjallisuuteen opiskeluaikoinaan. Tiedot tunnekasvatuksesta ovat kuitenkin muistissa ja ne näkyvät ryhmien arjessa.

6.3.3 Taide

Päivähoitoryhmissä oli tunnekasvatuksessa käytössä erilaisia menetelmiä, jotka voidaan luokitella liittyviksi taiteeseen. Ensimmäisenä menetelmänä oli taide, jolla viitattiin kuvataiteeseen. Tämän lisäksi ryhmissä käytettiin musiikkia sekä draamaa tunnekasvatuksen tukena.

Kyselylomakkeen mukaan taidetta käytettiin tunnekasvatuksessa kahdessa ryhmässä. Tunteet liitettiin kuitenkin jokaisessa päivähoitoryhmässä taiteeseen. Varsinaista taiteeseen liittyvää tunnekasvatusta oli kuitenkin käytössä vain yhdessä ryhmässä. Ryhmässä oli tehty esimerkiksi tunnemaalausta, jossa käsiteltiin iloa ja surua. Lapset olivat myös saaneet miettiä omaa olotilaansa ja tehdä sen pohjalta piirustuksen tai maalauksen.

Toisessa päivähoitoryhmässä taide näkyi tunnekasvatuksessa lasten omaehtoisessa toiminnassa. Tunteita on käsitelty paljon lasten omien piirustusten kautta. Lapset olivat esimerkiksi tehneet isänpäiväkortit ja isään liittyviä tunteita oli käsitelty korttien avulla. Varsinaisia tunteisiin liittyviä taideteoksia ryhmässä ei kuitenkaan ollut tehty, sillä sen ei koettu olevan ryhmälle sopiva menetelmä.

Tämä ryhmä on sellanen, et ne tykkää piirrellä ja niinkun sillä tavalla ehkä sitten lapsikohtaisesti jokainen eläytyy ja tuntee sen oman piirustuksensa parissa.

Kolmannessa ryhmässä taidetta ei osattu yhdistää tunnekasvatukseen, koska taidetta ja kädentaitoja harjoitettiin hyvin epäsäännöllisesti. Siinä tapauksessa, että musiikki lasketaan taiteeseen, ryhmässä hyödynnettiin jonkin verran taidetta tunnekasvatuksessa. Ryhmän työntekijä totesi kuitenkin tunnekasvatuksen liittyvän esimerkiksi pienryhmätilanteisiin, joissa tehdään taiteeseen liittyviä asioita.

Tietenki sekin on sitä kasvatusta kun maalataan yhdessä, että jos on vaikka niinku pienryhmä, nii sehän on sitten oikein ideaali tilanne.

Musiikkia käytettiin tunnekasvatuksen menetelmänä kahdessa päivähoitoryhmässä. Molemmissa päivähoitoryhmissä tunteita käsiteltiin laulamalla lauluja. Yhdessä ryhmässä tunnekasvatukseen kuului myös musiikin kuuntelu. Lasten kanssa oli puhuttu esimerkiksi siitä, miltä haikea musiikki kuulostaa ja millainen olotila musiikista tulee. Samassa päivähoitoryhmässä musiikkiin oli tunnekasvatuksessa yhdistetty myös liikuntaa. Toisessa päivähoitoryhmässä tunteita, esimerkiksi vihaa, oli soitettu erilaisilla soittimilla. Kolmannessa päivähoitoryhmässä musiikkia ei koettu osaksi ryhmän tunnekasvatusta.

Kyselylomakkeen perusteella draama oli tunnekasvatuksen menetelmänä käytössä vain yhdessä päivähoitoryhmässä. Draamallisia harjoituksia oli haastatteluiden perusteella kuitenkin käytössä tunnekasvatuksessa jokaisessa ryhmässä. Kahdessa päivähoitoryhmässä tunnekasvatusta oli toteutettu nukketeatterin avulla. Esityksissä oli tullut esiin jokin tunteisiin liittyvä opetus sadun muodossa. Nukkejen kautta oli käsitelty esimerkiksi sitä, mitä tapahtuu silloin, kun pelkää jotakin. Yhdessä ryhmässä itse tehtyä draamaa ei käytetty tunnekasvatuksen menetelmänä. Yhdessä ryhmässä oli käynyt esiintymässä nukketeatteri ja toinen ryhmä puolestaan oli käynyt katsomassa draamallisia esityksiä, joissa erilaisia tunteita oli käsitelty. Draamaan miellettiin yhdessä ryhmässä myös kotileikki, kun taas toisessa ryhmässä jumppatuokioiden aikana saatettiin tehdä draamallisia tunnehar-

joituksia. Eräs työntekijöistä totesi, että draama näkyi ryhmässä lasten keskinäisessä toiminnassa, mutta ei juurikaan aikuisohjauksessa.

6.3.4 Liikunta ja pelit

Liikunta liitettiin tunnekasvatukseen kahdessa päivähoitoryhmässä. Yhdessä ryhmässä oltiin liikuttu musiikin tahtiin ja kohdattu kavereita erilaisen tunnetilojen mukaan, esimerkiksi vihaisesti tai iloisesti. Toisen ryhmän työntekijän mukaan liikunnassa nousivat esille ilon, riemun sekä pettymyksen sietokyvyn aikaansaamat tunteet.

Jos ei ehkä ihan vielä pääse siihen, mitä niinku haluais, nii se sietäminen siinä ja ehkä niitten kavereitten sietäminen siinä peleissä ja muussa, että kyllä sielläkin niitä tunteita on paljon läsnä.

Yhdessä ryhmässä liikuntaa ei nähty tunnekasvatuksen osa-alueeksi. Ryhmän työntekijä totesi kuitenkin haastattelussa tunteiden liittyvän myös liikuntaan. Esimerkiksi rentoutushetket sekä oman kehon ja tilan hallinta sisältävät tunteita.

Kyselylomakkeen mukaan pelit olivat tunnekasvatuksessa käytössä kahdessa ryhmässä. Jokaisessa päivähoitoryhmässä todettiin kuitenkin tunteiden liittyvän myös peleihin. Yhdessä pelattaessa tunteet nousevat pintaan ja tunteiden sietämistä opetellaan kasvattajien tuella. Peleissä tunteista korostuvat voittamisen riemu sekä häviämisen taito. Yhdessä ryhmässä ei pelattu säännöllisesti, joten pelaamista ei yhdistetty ryhmän tunnekasvatukseen. Työntekijän mukaan pelien aikana käydään kuitenkin keskustelua voittamisen ja häviämisen aikaansaamista tunteista.

Varsinaisia tunnepelejä oli käytössä vain yhdessä ryhmässä. Ryhmässä oli paljon sellaisia pelejä, joissa vastustajana eivät olleet toiset lapset vaan itse peli. Työntekijän mukaan häviämään oppimisen sietokynnys on tällöin matalampi ja on hyväksyttävämpää hävitä ryhmänä pelille kuin toiselle lapselle tai aikuiselle. Samassa ryhmässä myös tunnekortteja käytettiin peleinä.

6.3.5 Tutkiminen

Tutkiminen oli kyselylomakkeen mukaan tunnekasvatuksen menetelmänä käytössä kahdessa ryhmässä, mutta haastattelun mukaan tunteita oltiin tutkittu vain yhdessä päivähoitoryhmässä. Tunteita tutkittiin sen vuoksi, että ryhmän muutamalla lapsella oli vaikeuksia hahmottaa erilaisia tunteita, esimerkiksi vihaa. Tunteiden tutkiminen ryhmässä on ollut hyvin lapsikohtaista ja lasten erilaiset haasteet on huomioitu tunnekasvatuksessa. Tunteiden tutkimisessa on hyödynnetty tunnekuvia.

Kahdessa päivähoitoryhmässä tutkiminen nähtiin lapsen omaehtoisena tutkimisena. Tunnekasvatus oli tässä tapauksessa aikuisen reagoimista lapsen tutkimiseen ja sen aikaan saamiin tunteisiin. Lapsen omaehtoista tutkimista tapahtui aktiivisimmin ulkona ja retkillä.

Siihen mä ehkä miellän sen, --- että ku laps tutkii tuolla ulkona, taikka huomaa jotain, nii sitte, että miten siihen vastataan.

Lapsihan tutkii siis luonnostaan ihan koko aika kaikenlaista, --- mutta ehkä me aikuiset sitte enemmän kiinnitetään siihen huomiota siinä ku ollaan siinä retkillä, että yritetään hyödyntää sitte sitä. Ne on ehkä semmosia iloja ja riemun hetkiä, ku sieltä löytyy sitte semmosta jotain uutta ja mukavaa.

Yhdessä ryhmässä tunteita ei ollut tutkittu sen vuoksi, että työntekijät koki menetelmän soveltuvan isommille lapsille. Tutkimista ei ollut toteutettu myöskään ryhmän ikärakenteen vuoksi. Yli puolet ryhmän lapsista oli nimittäin kolmevuotiaita tai sitä nuorempia.

6.3.6 Muut menetelmät

Päivähoitoryhmissä käytettiin tunnekasvatuksen menetelmänä myös keskustelua sekä tunnekortteja. Kyselylomakkeessa esitettyjen valmiiden menetelmävaihtoehtojen lisäksi muita tunnekasvatuksen menetelmiä mainittiin ainoastaan yhdessä päivähoitoryhmässä. Näitä menetelmiä olivat tuki- ja viittomat sekä nopea piirtäminen.

Keskustelu nähtiin osana tunnekasvatusta kaikissa päivähoitoryhmissä. Keskustelun avulla käytiin lasten kanssa läpi hankalia tilanteita ja niihin liittyviä tunteita. Keskustelu liittyi yhden työntekijän mukaan aina myös sellaisiin tilanteisiin, jossa käytettiin jotakin tunnekasvatuksen menetelmää. Tunnekasvatukseen liittyvää keskustelua käytiin varsinkin pienryhmissä. Keskustelun kautta jaettiin esimerkiksi ilon hetkiä.

Jos tulee jotain hankalia tilanteita, nii ne käydään läpi, jutellaan ne ja just ne tunteet käydään läpi ja muuta ja sitten iloksi on nii se jaetaan, että kyllä niistä jutellaan paljon.

Tunnekortteja hyödynnettiin tunnekasvatuksessa vain yhdessä päivähoitoryhmässä. Käytettävien tunnekorttien nimeä ei kuitenkaan muistettu. Kortteissa on kuvattuna ihmisten erilaisia tunnetiloja ja niitä oli työstetty lasten kanssa käymällä läpi sitä, mitä kuvassa on voinut käydä ja miltä kuvan henkilöstä tuntuu. Tunnekortteja oli käytetty muun muassa piirihetkillä yhteisesti koko lapsiryhmän kanssa ja korteilla oli myös pelattu. Yhdessä ryhmässä on tunnekorttien sijasta ollut käytössä erilaisia hymynaamoja. Niissä on työntekijän mukaan kuvattuna erilaisia tunteita, esimerkiksi iloa ja surua. Kahdessa ryhmässä ei siis ollut ollenkaan tunnekortteja, mutta niiden hankkimista oli kuitenkin harkittu. Syyksi sille, että tunnekortteja ei ollut vielä hankittu, mainittiin toisessa päivähoitoryhmässä niiden kallis hinta.

Tunnekortteja meillä on pitäny monta kertaa tilata, semmosia niinku ilmekortteja, mut sitten ei olla vaan --- ne on aika kal-liita vissiin hankkia.

Yhdessä päivähoitoryhmistä on työntekijän mukaan eräs lapsi, joka ei pu-hu, vaan viestii kuvakommunikointikirjan sekä tukiviittomien kautta. Eri-tyisesti hänen kohdallaan tunteita käsitellään tukiviittomien avulla. Tuki-viittomia käytetään ryhmän tunnekasvatuksessa myös ylipäättään paljon. Tukiviittomat ovat hyvin kuvaavia, joten ne auttavat kaikkia lapsia hah-mottamaan sitä, miltä jonkin tunteen pitäisi tuntua ja miltä kasvot silloin näyttävät.

Yhdessä ryhmässä oli tunnekasvatuksessa käytössä nopean piirtämisen menetelmä. Nopeassa piirtämisessä hankala tilanne piirretään lapselle esimerkiksi pienenä sarjakuvana. Konkreettisen, tilanteeseen liittyvän ku-van näkeminen auttaa joitakin lapsia tunteiden käsittelyssä.

Siis ku joku hankala tilanne tulee, nii joillakin lapsilla taas se auttaa kun ne näkee sen tilanteen, et jos sä lyöt, et voidaan piirtää esimerkiks, että kun sä lyöt toista, nii toiselle tulee su-rullinen ilme ja sillä tulee itku ja muuta, että ne kuvat auttaa monesti niissä tunteitten käsittelyssä sitte sitä lasta.

Nopeaa piirtämistä voidaan käyttää esimerkiksi lapsen jännityksen helpot-tamisessa piirtämällä etukäteen kuva jännittävästä tilanteesta. Jännityksen aste lievenee, kun lapsi tietää, mitä odottaa ja kuinka hänen odotetaan käyttäytyvän. Nopea piirtäminen on hyödyllinen menetelmä myös silloin, kun tilanteeseen liittyvää kuvaa ei löydy kuvakommunikointikirjasta. No-pea piirtäminen soveltuu pikaisten asioiden selvittämiseen.

6.4 Tunnetaito-ohjelmat

Ainoastaan yhdessä päivähoitoryhmässä hyödynnettiin tunnetaito-ohjelmaa ryhmän tunnekasvatuksessa. Ryhmässä oli käytössä leikkikerho. Kahdessa muussa ryhmässä oltiin ottamassa käyttöön Askeleittain-ohjelmaa. Myös ensimmäisessä ryhmässä oli harkittu Askeleittain-ohjelman aloittamista.

6.4.1 Askeleittain

Askeleittain-ohjelmassa keskitytään perustunteiden, kuten ilon ja surun, käsittelyyn ja sitä voidaan käyttää aina tarpeen mukaan. Ohjelma on tar-koitettu viisivuotiaiden ja sitä vanhempien lasten tunnekasvatukseen. Tätä nuoremmille lapsille Askeleittain ei työntekijöiden mukaan sovellu. Aske-leittain-ohjelma soveltuu yhden ryhmän mukaan erityisen hyvin sellaisille täsmälapsille, joilla on tunnepuolen haasteita.

Tunnekasvatukseen olemme viisivuotiaiden kanssa ottamas-sa avuksi Askeleittain-ohjelman, sillä he ymmärtävät ja osaavat sanallistaa paremmin tunteensa kuin nuoremmat.

Siellä on aika --- vaikeita tunteita kolmevuotiaan käsittää, ainakin niissä ohjeissa, mitä niissä on ---.

Askeleittain-ohjelman vaikutukset heijastuvat kuitenkin myös pienempiin lapsiin. Isompien lasten oletetaan nimittäin käyttävän tuokioilla oppimiaan taitoja pienempien lasten kanssa toimiessaan. Askeleittain-ohjelmalla nähtiinkin olevan konkreettisia vaikutuksia lasten tunnetaitoihin.

Se vaikuttaa luultavasti myös sitten noihin pienempiin, kun oletan, että nämä isommat alkavat käyttää niitä taitojansa, mitä siellä oppivat, ku siitä tulee mun ymmärtääkseni ihan konkreettisia vaikutuksia.

Yhdessä ryhmässä Askeleittain-ohjelmaa aletaan toteuttaa seitsemän lapsen pienryhmässä. Ryhmässä todettiin seitsemän lapsen olevan ehdoton maksimi tunnekasvatusryhmälle. Isompien lasten kohdalla ohjelmaa voidaan käsitellä myös isommalla ryhmällä.

Seitsemälle lapselle mää sit sitä rupeen vetämään ja kyllä se niinku noitten pienempien kohdalla, tai siis tarkoitan alle es-kari-ikäisille, nii mun mielestä on kyllä maksimi se seitsemän.

Askeleittain-ohjelmaan kuuluu useita erilaisia materiaaleja. Ohjelma sisältää ensinnäkin isot tunnekortit, joissa etupuolella on kuvattuna jokin tunne ja toisella puolella on ohjeet tunnetuokion pitämiseksi. Tunnekortteja voidaan käyttää esimerkiksi siten, että lapsille näytetään kuva ja käydään keskustelua kuvan tilanteesta ja tunteesta. Tunnekorttien lisäksi ohjelmaan kuuluu myös kaksi eläinkäsinukkea, musiikkia, käytösjulisteita sekä sydämiä, joita on tarkoitus kerätä tunneharjoituksissa yhteiseen purkkiin. Askeleittain-ohjelmasta lähetetään lasten vanhemmille tietoa ennen sen aloittamista ja ohjelmasta keskustellaan etukäteen myös lasten kanssa.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä suunniteltiin Askeleittain-ohjelman käyttöön ottamista. Ensimmäisessä ryhmässä Askeleittain-ohjelma otetaan todennäköisesti käyttöön keväällä 2013. Syksyllä 2012 ryhmässä oli myös tarkoitus aloittaa joitakin tunnetaito-ohjelmaan kuuluvia harjoituksia viisivuotiaiden lasten kanssa. Toisessa ryhmässä Askeleittain-ohjelmaa oltiin aloittamassa pian opinnäytetyön haastattelun jälkeen eli joulukuussa 2012. Ohjelman aloittaminen edellyttäisi kuitenkin sitä, että ryhmärakenne ja henkilökunta pysyvät samana. Kolmannessa ryhmässä Askeleittain-ohjelma oli aiemmin ollut käytössä, ja se otetaan ehkä uudelleen käyttöön keväällä 2013.

Yhdessä ryhmässä Askeleittain-ohjelmaan oli tutustuttu hieman ja ryhmän lastentarhanopettaja oli ollut mukana päiväkodin esiopetusryhmän tunnekasvatustuokiolla, jossa ohjelmaa käsiteltiin. Päiväkodin esikouluopettajat olivat saaneet koulutusta ohjelmasta, joten ryhmä on saanut heiltä neuvoja ohjelman aloittamiseen. Ryhmällä on myös käytössään Askeleittain-ohjelman ohjekirja. Myös toisessa ryhmässä oli ehditty perehtyä hieman Askeleittain-ohjelmaan ja ryhmän lastentarhanopettaja oli käynyt Askeleittain-koulutuksen.

Yhdessä ryhmässä Askeleittain-ohjelma on ajateltu ottaa käyttöön sen vuoksi, että ryhmä on todella haastava. Ryhmässä on myös suuri tarve harjoittaa tunnetaitoja viisivuotiaiden kanssa. Toisessa ryhmässä Askeleittain-ohjelman käyttöönottamista perusteltiin sillä, että siitä oli kuultu paljon hyvää palautetta.

Ryhmässä löytyi erilaisia syitä siihen, miksi Askeleittain-ohjelmaa ei ollut vielä otettu käyttöön. Yhdessä ryhmässä syyksi koettiin se, että ryhmän toiminta oli vasta hiljattain lähtenyt käyntiin. Askeleittain-ohjelmaa ei ollut myöskään käynnistetty lasten suurten tunnepuolen haasteiden vuoksi.

Me alunperin puhuttiin sitä, et me otettais heti toi Askeleittain käyttöön, mutta sitten tässä oli niin paljon semmosta tunnepuolen haastetta ---.

Toisessa ryhmässä Askeleittain-ohjelman käyttöönottaminen oli viivästynyt useasta syystä. Ensinnäkin ryhmän lapsirakenne oli muuttunut kuluvan syksyn aikana niin paljon, että työntekijät olivat vasta hiljattain alkaneet oppia tuntemaan lapset ja huomaamaan heidän tuen tarpeensa. Ryhmän lapsista yli puolet on viisivuotiaita, joten kaikkia ei voitaisi ottaa kerralla Askeleittain-tuokiolle. Työntekijät olivatkin sitä mieltä, että Askeleittain-ohjelman käyttö ei palvelisi ryhmän tilannetta. Ohjelman käyttämisen aloittamiseen on vaikuttanut myös ryhmän henkilökuntapula. Ohjelma on ostettu päiväkotiin vasta syksyllä 2012, joten senkään takia sitä ei ole ehditty aloittaa. Myös tieto siitä, että Askeleittain tulee lapsille joka tapauksessa tutuksi esikoulussa, on viivästyttänyt ohjelman aloittamista viisivuotiaiden kanssa.

6.4.2 Leikkikerho

Yhdessä päivähoitoryhmässä tunnetaito-ohjelmana käytettiin leikkikerhoa. Leikkikerhossa harjoitellaan muiden kanssa yhdessä toimimista, vuorovaikutusta, toisten hyväksymistä sekä lähellä olemista. Leikkikerhon tavoitteena on parantaa yhteenkuuluvuutta sekä ryhmähenkeä. Leikkikerhossa tehdään yhdessä lasten kanssa muutamia harjoituksia, jotka sisältävät esimerkiksi pipien hoitoa ja toisten huomioimisen harjoittelua.

Yhdessä tekemisen tiimoilta, että tulis semmosta niinku yhteenkuuluvuutta ja ryhmähenkeä siinä sitte, et ku yhdessä tehdään, ni hommat hoituu, että se on se leikkikerho lähinnä siinä ollu hyvä asia.

Et siel ei paljoo tehdä asioita, mut --- ajallisesti siinä yhdessä tehään ne muutamat asiat ja on semmosia pipien hoitoo ja semmosta läheisyyden sietämistä siinä ja huomioimista.

Leikkikerhoa toteutetaan kerran viikossa ja aina pienellä ryhmällä. Lapset osallistuvat leikkikerhoon pöytäkunnittain, neljä lasta kerrallaan. Leikkikerhon kesto on viidestätoista kahteenkymmeneen minuuttia. Tämän todettiin olevan sopiva aika, jonka lapset haluavat ja jaksavat keskittyä tunneharjoituksiin.

6.5 Tunnekasvatuksen merkitys

Tunnekasvatus koettiin erittäin tärkeäksi asiaksi jokaisessa päivähoitoryhmässä. Yhdessä ryhmässä ajatus tunnekasvatuksen merkityksestä omalle ryhmälle oli noussut esiin kyselylomaketta täytettäessä. Työntekijät olivat havainneet, että ryhmä todella tarvitsee tunnekasvatusta.

Hirveen tärkeä juttu se tunnekasvatus toki on.

Mut sitten --- heräs siihen, että tätähän meidän ryhmä tarvii, et se oikeesti tarvii tätä (tunnekasvatusta).

Tunnekasvatus nähtiin tärkeäksi, koska tunnetaitoja tarvitaan kaikkialla ja ne hallitsevat kaikkea toimintaa. Tunnetaidot vaikuttavat esimerkiksi sosiiaalisiin suhteisiin, minäkuvaan, itsetuntoon sekä oppimisen taitoihin. Sitä paremmin pärjää, mitä paremmin tunnetaidot hallitsee.

Tunnetaidot ovat työntekijöiden mukaan tärkeä ihmisyyden osa-alue. Tunteita on olemassa aina. Siksi onkin tärkeää oppia ilmaisemaan niitä yleisesti hyväksyttävien keinoin ja käsittelemään omia tunteita suhteessa itseen ja toisiin ihmisiin.

Lapset viettävät päiväkodissa suurimman osan päivästä ryhmässä toimien. Lasten välille syntyykin helposti ristiriitoja. Niiden läpikäyminen on tärkeää, jotta lapset oppivat ymmärtämään ja säätämään tunteitaan sekä tuntemaan empatiaa toista kohtaan.

Tunnetaitojen opettelussa tulisi työntekijöiden mukaan noudattaa varhaista puuttumista. Mitä aikaisemmassa vaiheessa lapsi hallitsee tunnetaitoja, sitä parempi koko lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta. Tunnetaitojen opettelu on erityisen tärkeää silloin, kun lapsella on suuria haasteita jollakin kehityksen osa-alueella, sillä se ehkäisee pulmien kasautumista ja laajenemista.

6.6 Tunnekasvatuksen kehittäminen

Jokaisessa päivähoitoryhmässä mainittiin vähintään yksi kehittämisen kohde ryhmän tunnekasvatuksessa. Kehittämisaatuksissa oli paljon eroja ryhmien kesken. Tämän vuoksi kehittämisideat esitetään erikseen, ryhmä kerrallaan.

6.6.1 Ensimmäinen päivähoitoryhmä

Ensimmäisessä päivähoitoryhmässä tunnekasvatusta voitaisiin kehittää ottamalla käyttöön tunnetaito-ohjelma. Ryhmässä ei nimittäin tutkimus-tekohetkellä ollut käytössä tunnekasvatukseen tarkoitettua ohjelmaa. Käyttöön otettava ohjelma kohdistuisi ryhmän viisivuotiaisiin lapsiin.

Meillä ei oo mitään valmista ohjelmaa nyt menossa, et ehkä se on se kehittäminen, että me alotettas pitään sitä meidän viisvuotiaille.

Tunnekasvatuksen kehittämisessä nähtiin kuitenkin haasteita. Ryhmän tunnekasvatuksen kehittäminen vaatisi sen, että työntekijöiden kesken muodostettaisiin ensin yhteinen näkemys tunnekasvatuksesta. Ryhmässä tarvittaisiin myös yhteneväiset toimintatavat tunnekasvatuksen toteuttamiseksi.

Se varmaan vaatis sen, että mitä meidän tiimi näkee, että mitä se tunnekasvatus on, että yhteinen käsitys ensin siitä ja sitten se, että miten sitä yhdenmukaisesti tehdään --- nii kyl se pitäis ensin avata se käsite ja sitten rakentaa sen ympärille se joku muu keino --- .

Tunnekasvatuksen kehittäminen ei myöskään saisi verottaa ryhmän vähistä henkilökuntavaroista. Tunnekasvatuksen kehittämisen tulisi myös olla säännöllistä. Kehittämisen säännöllisyys takaisi sen, ettei tarvitsisi pohtia, pystytäänkö joitakin asioita järjestämään.

6.6.2 Toinen päivähoitoryhmä

Toisessa päivähoitoryhmässä tunnekasvatus tulisi ottaa aktiivisemmin huomioon ja sitä tulisi pohtia enemmän. Työntekijän mukaan erilaisista käytössä olevista tunnetaitojen oppimismenetelmistä voitaisiin puhua enemmän esimerkiksi palavereissa. Tiimin kesken voitaisiin myös tuoda esiin tunnekasvatukseen liittyviä asioita ja pohtia, millä tavalla ja miksi tunnekasvatusta tehdään. Pohdinnan kautta kehittyisivät myös tunnekasvatuksen menetelmät.

Käsiteltäis asiaa tarkemmin ja puhuttas auki sitä enemmän --
- et sitä vois kehittää, niin sitä kautta sitten myös kehityis ne menetelmät.

Ryhmän tunnekasvatuksen kehittämisen haasteena nähtiin kuitenkin se, että työntekijöiden yhteiselle keskustelulle ei tahdo löytyä tarpeeksi aikaa kiireellisten asioiden vuoksi. Esimerkiksi tunnekasvatuksen menetelmistä ei ole ryhmässä ehditty keskustella. Tämän vuoksi konkreettisia kehittämisideoita tunnekasvatuksen pohtimiseen ei osattu kertoa.

--- siihen (keskusteluun) tarviis sitten vähän enemmän aikaa, mitä meillä ei tässä nyt ei sitte oo ollu, että se juontuu aika pitkälti siitä, että menetelmistä sun muista on aika vähän päästy keskustelemaan, kun tämmöset kiireelliset päivän polttavat asiat on nytte tällä hetkellä vaatinu meidän suu-remman huomion.

Ryhmä alkaa kuitenkin kehittää tunnekasvatustaan ottamalla käyttöön tunnetaito-ohjelman. Ryhmässä käynnistetään Askeleittain-ohjelma viisi-vuotiaiden lasten kanssa. Ajatus tunnekasvatuksen kehittamisestä on siis jo toteutunut ryhmässä.

6.6.3 Kolmas päivähoitoryhmä

Kolmannessa päivähoitoryhmässä kehittämisen kohteena nähtiin tunnekasvatuksen menetelmät. Myös esimerkiksi tunnekasvatusohjelmista tulisi etsiä lisää tietoa ja pohtia, mitkä asiat soveltuvat ryhmän tunnekasvatukseen. Ryhmässä pyritäänkin koko ajan muuttamaan ja pohtimaan erilaisia menetelmiä.

Koko ajan me joudutaan hakemaan semmosia uusia toimintatapoja, että joku voi toimia hetken aikaa ja sit se lakkaa tepsimästä tiettyyn lapseen ja sitten taas mietitään, että mitä muuta voitais tehdä.

Ryhmässä tulisi työntekijöiden mukaan pyrkiä myös kiinnittämään enemmän huomiota siihen, kuinka erilaisiin tunnekasvatukseen liittyviin tilanteisiin reagoidaan. Tunnekasvatuksessa tulisikin pyrkiä nopeaan reagointiin ja ennaltaehkäisyyn. Tässä auttaa hyvä lasten tuntemus.

Jos huomataan, --- ku tietysti tunnetaan jo lapset, nii tiedetään ne tilanteet, missä saattaa ruveta keittää yli, niin totta kai mennään heti siihen tilanteeseen ja koitetaan ennaltaehkästä --- se pahan tunnetilan yli meneminen.

Tunnekasvatuksen kehittämisessä tärkeää on tiedonkulku työntekijöiden välillä. Tunnekasvatukseen liittyvistä asioista keskustellaan päivittäisten kohtaamisten lisäksi ryhmän palaverissa sekä ammattiryhmäkeskusteluissa. Esimerkiksi silloin, kun lapsi on onnistunut asiassa, joka pitkään on ollut haasteellista, on tärkeää jakaa tietoa siitä, millä keinoin haasteista on selvitty. Tiedon jakamisen kautta haasteet on mahdollista selvittää uudelleen.

Päivittäin me jutellaan --- että pakko vaihtaa sitä tietoa ja onnistumisen kokemukset aina just heti --- jos joku onki toiminu sitten jossakin kohtaa, taikka et jos jollain lapsella on ollu joku hyvä hetki taikka on onnistuminen semmosessa, mikä pitkään aikaan on ollu vähän haasteellista, niin siitä jaetaan tieto heti ja myös sitten saman tien ne keinot, millä siihen on päästy, että --- se mahdollisesti voidaan toistaa siten vielä toivottavasti hyvillä seurauksilla uudestaan.

Työntekijöiden mukaan ryhmän tunnekasvatus kehittyi koko ajan työn suunnittelun, tekemisen ja arvioinnin myötä. Tunnekasvatusta vaativat tilanteet syntyvät nopeasti, ja usein vasta jälkeenpäin huomataan se, onnistuttiinko tilanteessa vai ei. Tunnekasvatustilanteisiin onkin erittäin tärkeää palata ja pohtia mahdollisesti vastaavanlaista tilannetta varten toisenlaisia vaihtoehtoja.

6.7 Tunnekasvatuksen pohtiminen

Yhden ryhmän mukaan tunnekasvatuksen pohtiminen ei ollut ollut vaikeaa, sillä tunnekasvatuksesta oli keskusteltu ryhmässä sen verran, että tiedettiin, kuinka toimia eri tilanteissa. Toisessa ryhmässä tunnekasvatuksen pohtiminen oli tuntunut vaikealta, sillä tunnekasvatus ei työntekijän mukaan ollut vielä lähtenyt kunnolla käytäntöön heidän ryhmässään. Ajatus siitä, että kaiken muun toiminnan lisäksi pitäisi vielä alkaa toteuttaa tunnekasvatusta, oli tuntunut ahdistavalta.

Se tuntu semmoselta niinku kirjotti, että voi ei, tätäkin pitäs, tätäkin pitäs ja että miks ei meillä oo ja tämä vielä kaiken muun toiminnan ja tekemisen lisäksi.

Kyselylomakkeen täyttäminen oli saanut työntekijät pohtimaan tunnekasvatusta uudella tavalla. Omaan työskentelyyn oli pohdinnan kautta saatu uusia näkökulmia ja esimerkiksi uutta tietoa tunnekasvatuksesta ja sen eri tilanteista. Yhdessä ryhmässä oli herätty ajatukseen, että tunnekasvatus on osa arkea, eikä mitään taikatemppeja. Samassa ryhmässä tunnekasvatusta ei ollut aikaisemmin paljoa pohdittu, joten kyselylomakkeen kautta siihen oli tarjoutunut hyvä tilaisuus.

Siis aina kaikki kyselyt pistää miettimään asioita, vaikka ne on tuttuja asioita ja ne on mejän arjessa koko ajan mukana, niin kyllä me aika paljon pohdittiin tässä ja istuttiin ja mietittiin oikeesti näitä juttuja, et aina niistä hyötyä on ja aina ne jättää jotakin tonne takaraivoon taas niinku semmosta, mitä voi hyödyntää taas tässä arjessa.

Kyllä siinä silleen heräs --- että sehän on just tätä, että --- se ei oo mitään taikatemppeja.

Yhdessä ryhmässä tunnekasvatuksen pohtimisen tueksi oli haettu taustatietoa. Lähteinä oli käytetty erilaisia kirjoja, graduja sekä opinnäytetöitä. Tiedon etsiminen oli auttanut vastaamaan kysymyksiin sekä ymmärtämään tunnekasvatusta paremmin.

Kun otti sen käsitteen ensin selville ja sitten alko vastamaan, nii se jotenki konkretisoitu tai sillain ymmärs paremmin.

Yhdessä päivähoitoryhmässä oli keskusteltu kyselylomakkeen täyttämisen yhteydessä ryhmän tunnekasvatuksen tulevaisuudesta. Ryhmässä oli sovittu, että tunnekasvatukseen liittyvistä asioista aletaan puhua jo seuraavassa palaverissa. Aihetta aletaan myös pohtia tarkemmin tulevaisuudessa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksissä esitetään opinnäytetyön tutkimuksen tuloksista tutkimustehtävän sekä tutkimuskysymysten kannalta oleelliset ja mielenkiintoisimmat asiat. Tutkimuksen tuloksia verrataan opinnäytetyön aiheeseen liittyviin teoreettisiin lähtökohtiin. (Eskola 2010, 191–193.) Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että tulokset vastasivat asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tulokset ovat myös pääosin yhteneväisiä opinnäytetyön aiheeseen liittyvän teorian kanssa.

Johtopäätökset on jaettu kolmeen osaan tutkimuskysymysten perusteella. Nämä kolme osaa ovat tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys sekä kehittäminen. Ennen varsinaisiin tutkimuskysymyksiin vastaamista esitetään johtopäätökset ryhmien tunnekasvatuksen määrittelystä sekä pohtimisesta.

Tunnekasvatus koettiin jokaisessa päivähoitoryhmässä erittäin isoksi asiaksi ja laajaksi käsitteeksi, sillä sen nähtiin olevan osa ryhmien jokapäiväistä arkea. Tunnekasvatus määriteltiin arjessa tapahtuvien asioiden käsittelyksi tunteiden kautta. Tunnekasvatus liitettiin päivähoitoryhmissä myös vuorovaikutukseen. Myös Isokorven (2004, 128) mukaan sosiaalis-emotionaalisen kasvun perusedellytyksenä toimii riittävä vuorovaikutuksellinen oppimismahdollisuus.

Tunnekasvatuksen pohtimiseen suhtauduttiin eri päivähoitoryhmissä hyvin eri tavoin. Yhdessä ryhmässä tunnekasvatuksen pohtiminen oli tuntunut helpolta, sillä sen eri menetelmistä oltiin ryhmässä tietoisia. Toisessa ryhmässä pohdinta oltiin koettu vaikeaksi ja ahdistavaksikin, sillä tunnekasvatus ei ollut lähtenyt kunnolla käyntiin ryhmässä. Kyselylomakkeen täyttämisen oli saanut ryhmien työntekijät pohtimaan tunnekasvatusta uudella tavalla. Pohdinnan kautta omaan työskentelyyn oli saatu uusia näkökulmia sekä uutta tietoa tunnekasvatuksesta. Yhdessä ryhmässä oli havahduttu siihen, että tunnekasvatus on osa jokapäiväistä arkea. Yhdessä ryhmässä on sovittu, että tunnekasvatukseen liittyvistä asioista aletaan keskustella tarkemmin tulevaisuudessa.

7.1 Tunnekasvatuksen toteuttaminen 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä

Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että tunnekasvatusta toteutettiin jokaisessa päivähoitoryhmässä kaikissa arjen tilanteissa. Isokorven (2004, 136) mukaan tunnekasvatus tulee sisällyttää nimenomaan arjen käytäntöihin. Pihlaja ja Viitala (2005, 225) puolestaan toteavat, että tunnekasvatuksessa tulee tukea lapsen arkea, ei vain yksittäisiä tilanteita. Tunnekasvatuksen toteuttamiseen osallistuivat kaikki ryhmien työntekijät.

Tunnekasvatuksen toteuttamiseen liitettiin päivähoitoryhmissä useita erilaisia teemoja. Ryhmien kanssa keskusteltiin tunnekasvatuksen menetelmistä, tunnetaito-ohjelmista, tunnekasvatustuokioista, pienryhmätoiminnasta, aikuisten esimerkistä, yhteistyöstä kodin kanssa, kiireestä, työntekijöiden koulutuksesta sekä lapsen yksilöllisyyden huomioimisesta. Yhdessä ryhmässä nousi esiin erityiskasvatuksen näkökulma.

Tutkimuksen tulosten mukaan tunnekasvatusta toteutettiin päivähoitoryhmissä useiden erilaisten menetelmien avulla. Ryhmissä käytössä olevia menetelmiä olivat leikki, sadut, kirjallisuus, taide, musiikki, draama, liikunta, pelit, tutkiminen, tunnekortit, keskustelu, nopea piirtäminen sekä tukiviittomat. Lapselle ominaiset tavat toimia eli leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen sekä taiteellinen kokeminen oli näin ollen otettu huomioon ryhmien tunnekasvatuksessa (Stakes 2004, 18). Ryhmissä löytyi myös useita erilaisia syitä sille, että joitakin menetelmiä ei käytetty ryhmän tunnekasvatuksessa. Tällaisia syitä olivat lasten ikä, menetelmän sopimattomuus ryhmälle sekä tunnetaito-ohjelman kohdalla menetelmän kallis hinta.

Tuloksista käy ilmi, että leikki ja sadut olivat keskustelun ohella ainoat tunnekasvatuksen menetelmät, jotka olivat aktiivisesti käytössä jokaisessa päivähoitoryhmässä. Leikki koettiin kahdessa ryhmässä parhaaksi tunnekasvatuksen menetelmäksi 3–5-vuotiaille lapsille. Yhdessä ryhmässä puolestaan paras menetelmä olivat sadut liikunnan ohella. Isokorven (2004, 127) mukaan leikki ja sadut soveltuvat parhaiten erilaisten tunteiden harjoitteluun, tunnistamiseen sekä kokemiseen. Myös Paunosen (2011) opinnäytetyössä kasvattajat olivat korostaneet leikin merkitystä tunnekasvatuksessa.

Integroidussa erityisryhmässä hyödynnettiin tunnekasvatuksen toteuttamisessa kaikkia kyselylomakkeessa mainittuja tunnekasvatuksen menetelmiä. Näiden lisäksi ryhmässä käytettiin vielä kahta muutakin menetelmää. Kahdessa muussa ryhmässä kyselylomakkeen menetelmistä oli käytössä noin puolet.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tunnekasvatusta toteutettiin tunnetaito-ohjelman avulla vain yhdessä päivähoitoryhmässä. Ryhmässä oli käytössä leikkikerho. Kaikissa päivähoitoryhmissä oli suunniteltu Askeleittain-ohjelman käyttöön ottamista. Ohjelman aloittamista perusteltiin ryhmän haastavuudella sekä siitä kuullulla hyvällä palautteella. Askeleittain-ohjelman käyttämisen aloittamisessa nähtiin ryhmissä erilaisia haasteita. Perusteluina ohjelman viivästykselle kerrottiin henkilökuntapula, ryhmän toiminnan käynnistyminen hiljattain, ryhmän suuri koko, lasten suuret tunnepuolen haasteet, ohjelman saaminen päiväkotiin vasta äskettäin sekä tieto siitä, että lapset tutustuvat ohjelmaan joka tapauksessa mennessään esikouluun.

Aikuisten esimerkki koettiin ryhmissä erittäin tärkeäksi asiaksi tunnekasvatuksen toteuttamisessa. Myös Isokorpi (2004, 127, 129) sekä Kanninen ja Sigfrids (2012, 77) korostavat kasvattajan tärkeää roolia tunnekasvatuksessa. Pienillä lapsilla ei ole käytössään tunnesanastoa, joten koko heidän tunnetaitojen oppimisensa on täysin kasvattajien varassa. Lapsi tarvitseekin aikuisilta esimerkkejä ja tukea oppiakseen tunneilmaisua. Lapsi oppii tunteita samaistumalla ja katsomalla.

Tunnekasvatuksen toteuttamisessa nähtiin ryhmissä tärkeäksi lasten keskinäinen vertaistuki sekä omaehtoinen toiminta. Pihlajan ja Viitalan (2005, 235) mukaan ryhmällä on suuri merkitys etenkin sellaisille lapsille, joilla on sosiaalis-emotionaalisia ongelmia. Esimerkiksi aggressiivinen lapsi voi oppia muilta puhumisen taidon, kun taas ujoja lapsia helpottaa tunne siitä, että hänet otetaan ryhmässä vastaan.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että jokaisessa päivähoitoryhmässä otettiin huomioon lasten yksilöllisyys tunnekasvatusta toteutettaessa. Kasvattajan tehtävänä onkin antaa lapselle tilaa löytää oma yksilöllinen tapansa ilmaista tunteitaan (Isokorpi 2004, 134). Päivähoitoryhmissä todettiin lapsen iällä ja temperamentilla olevan vaikutusta tunnekasvatuksen toteuttamiseen. Lapsen sukupuolen ei puolestaan nähty vaikuttavan tunnekasvatukseen.

Tutkimuksen tulosten mukaan yhdessä päivähoitoryhmässä tunnekasvatuksen toteuttamisessa otettiin huomioon erityiskasvatuksen näkökulma. Tunnekasvatuksen toteuttaminen ei erityisryhmässä eroa perusasioiltaan tavallisesta ryhmästä. Joitakin lapsikohtaisia eroja kuitenkin on tunnepuolen haasteista riippuen. Erityislasten kanssa tunnekasvatustilanteita myös tulee enemmän kuin tavallisten lasten kanssa ja erityislasten tunnereaktiot ovat voimakkaampia. Erityisen tärkeää on huomioida se, että lapsen tunnetaidot eivät välttämättä vastaa hänen ikätasoaan. Erityisryhmässä tuki tulee tuoda kaikkiin arjen tilanteisiin ja tunteiden käsittelylle on varattava tarpeeksi aikaa. Erityisryhmässä tunteita käsitellään paljon aikuisen tuella kädestä pitäen ja usein toistoin. Tunnekasvatuksen apuna käytetään kuvia ja viittomia. Kasvattajien tulee havainnoida lasten tunnepuolen ongelmia, jotta niitä voitaisiin ennaltaehkäistä ja korjata.

Tunnekasvatuksen toteuttamisessa painotettiin yhdessä ryhmässä kodin kanssa tehtävää yhteistyötä. Työntekijät totesivat, että vanhemmat ovat lastensa parhaita asiantuntijoita, joten heiltä saa hyviä vinkkejä tunnekasvatuksen toteuttamiseen. Stakesin (2004, 9) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatuksen tulee aina perustua lasten vanhempien sekä päivähoiton työntekijöiden yhteistyölle. Kasvatuskumppanuuden kautta päiväkodin työntekijöillä sekä lasten vanhemmilla on yhteinen kasvatustehtävä.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä nousi tunnekasvatuksen toteuttamisen kohdalla esiin kiire. Ryhmissä koettiin haastavaksi asiaksi löytää työntekijöille yhteistä aikaa tunnekasvatuksesta keskustelemiseen. Peltonen ja Kullberg-Piilola (2005, 15) painottavat sitä, että tunteiden ilmaisulle tulisi olla aikaa jokaisessa päiväkodissa.

7.2 Tunnekasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa työntekijöiden kokemana

Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että tunnekasvatus koettiin jokaisessa päivähoitoryhmässä erittäin tärkeäksi asiaksi varhaiskasvatuksessa. Tunnekasvatuksen merkitykselle esitettiin monenlaisia perusteluita. Työntekijöiden näkemykset tunnekasvatuksen merkityksestä vastasivat erittäin hyvin tunnekasvatuksesta esitettyä teoriaa.

Tunnekasvatus koettiin tärkeäksi ensinnäkin tunnetaitojen oppimisen kannalta. Lasten tulisi oppia ilmaisemaan, käsittelemään, ymmärtämään sekä säätelemään omia tunteitaan. Peltonen ja Kullberg-Piilola (2005, 12–13) toteavat, että ihminen voi paremmin silloin, kun hän saa ilmaista tunteitaan. Tunnekasvatuksen tärkeyttä perusteltiin ryhmissä myös siten, että mitä aikaisemmin lapsi hallitsee tunnetaitoja, sitä parempi se on koko lapsen kehityksen kannalta. Myös Askeleittain-materiaalissa (2005, 9) todetaan emotionaalisten taitojen olevan tärkeitä lapsen terveille kehitykselle.

Päivähoitoryhmissä todettiin tunnetaitojen hallitsevan kaikkea ihmisen toimintaa. Tämän vuoksi tunnetaitoja tarvitaan kaikkialla. Kannisen ja Sigfridsin (2012, 75, 82) mukaan tunteet ohjaavat ja vaikuttavat kaikkeen ihmisen toimintaan.

Tunnekasvatus koettiin päivähoitoryhmissä tärkeäksi lapsen kaikenlaisen oppimisen kannalta, sillä tunnetaitojen nähtiin hallitsevan kaikkea lapsen oppimista. Isokorpi (2004, 127) toteaa tunnetaitojen hallitsemisen olevan erittäin tärkeää, sillä uusien asioiden oppiminen edellyttää tunteiden hallintaa. Isokorven mukaan aikuisella on tärkeä rooli lapsen tunnetaitojen oppimisessa. Ehjä tunnemina on Peltosen ym. (2002a, 6) mukaan kaiken oppimisen perusta.

Tunnekasvatus nähtiin päivähoitoryhmissä myös tärkeänä ongelmien laajenemisen ja kasautumisen ehkäisijänä. Isokorpikin (2004, 138) toteaa, että tunnehäiriöt voivat johtaa vaikeuksiin oppia uusia asioita, koulumotivaation heikkenemiseen sekä aiheuttaa ihmissuhdeongelmia. Oppimiseen liittyvät ongelmat puolestaan voivat johtaa haluttomuuteen, masennukseen, käytöshäiriöihin ja jopa asteittain voimistuvaan syrjäytymiseen.

7.3 Päivähoitoryhmien ajatuksia tunnekasvatuksen kehittämisestä

Tutkimuksen tulosten mukaan jokaisessa päivähoitoryhmässä mainittiin vähintään yksi kehittämisen kohde ryhmän tunnekasvatuksessa. Kehittämisaatuksissa oli kuitenkin eroja ryhmien kesken. Ryhmien tunnekasvatuksen kehittämisen kohteiksi nähtiin tunnetaito-ohjelman käyttöön ottaminen, tunnekasvatuksen menetelmät, tunnekasvatuksen aktiivisempi huomioon ottaminen ja pohtiminen sekä tunnekasvatukseen liittyviin tilanteisiin reagoiminen. Yhdessä päivähoitoryhmässä ajatus tunnekasvatuksen kehittämisestä on jo toteutunut sen myötä, että ryhmässä oltiin ottamassa käyttöön Askeleittain-ohjelma.

Tunnekasvatuksen kehittämisessä nähtiin yhdessä ryhmässä tärkeäksi tiedonkulku työntekijöiden välillä. Erityisesti lasten onnistumisen kokemukset haasteellisissa tilanteissa on tärkeää jakaa työntekijöiden kesken heti. Tällä tavoin haasteista voidaan selvittää myöhemmin uudelleen.

Kahdessa ryhmässä mainittiin tunnekasvatuksen kehittämiseen liittyviä haasteita. Ensimmäisessä ryhmässä tunnekasvatuksen kehittäminen ei saisi verottaa ryhmän henkilökuntavaroja ja kehittämisen tulisi olla säännöllistä. Tunnekasvatuksen kehittäminen vaatisi myös työntekijöiden yhteisen näkemyksen tunnekasvatuksesta sekä yhtenevät toimintatavat. Toisessa

ryhmässä tunnekasvatuksen kehittämisen haasteena nähtiin kiire sekä yh-teisen keskusteluajan vähäisyys.

Yhdessä päivähoitoryhmässä tunnekasvatuksen nähtiin kehittyvän koko ajan työn suunnittelun, tekemisen ja arvioinnin myötä. Tunnekasvatukseen liittyviin tilanteisiin on tärkeää palata jälkeensä. Tarvittaessa on myös pohdittava vastaavanlaisiin tilanteisiin toisenlaisia vaihtoehtoja.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön pohdintaosuudessa esitetään aluksi tutkimuksen tulosten herättämiä ajatuksia. Tämän jälkeen arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä opinnäytetyön prosessia. Lopuksi esitellään tunnekasvatukseen liittyviä jatkotutkimusaiheita.

8.1 Tutkimustulosten herättämät ajatukset

Mielestäni opinnäytetyön tärkein tutkimustulos on se, että tunnekasvatus miellettiin jokaisessa päivähoitoryhmässä osaksi ryhmien jokapäiväistä arkea. Opinnäytetyöprosessin alussa olin itse mieltänyt tunnekasvatuksen vain erilaisten tuokioiden kautta toteutettavaksi, joten tämä näkemykseni muuttui tutkimuksen tekemisen myötä täysin. Kun olen ajatellut asiaa tutkimuksen tekemisen jälkeen, minusta on hienoa, ettei tunnekasvatus jää ryhmissä vain satunnaisten tuokioiden varaan.

Päivähoitoryhmissä todettiin tunteiden liittyvän pääosin jokaiseen kyselylomakkeessa esitettyyn menetelmään. Silti varsinaisesti tunnekasvatukseen liittyviä menetelmiä ja harjoituksia oli ryhmissä käytössä melko vähän. Esimerkiksi tunnetaito-ohjelmaa sekä tunnekortteja hyödynnettiin vain yhden ryhmän tunnekasvatuksessa. Tämä voi osittain selittyä sillä, että tunnekasvatus koettiin ryhmissä osaksi jokapäiväistä arkea, joten sitä ei ehkä osattu eritellä muusta toiminnasta. Pohdin ryhmien kommenttien perusteella myös sitä, että tunnekasvatuksesta ei välttämättä ollut keskusteltu kaikissa ryhmissä kovinkaan aktiivisesti, joten erilaisia menetelmiä ei ehkä sen vuoksi osattu hyödyntää.

Integroidussa erityisryhmässä oli käytössä kaikki kyselylomakkeessa mainitut tunnekasvatuksen menetelmät, kun taas kahdessa muussa ryhmässä oli menetelmistä käytössä noin puolet. Erityisryhmässä käytettävien menetelmien suuri määrä johtunee siitä, että tukea ja erilaisia menetelmiä tarvitaan erityislasten kohdalla enemmän kuin niin sanottujen tavallisten lasten kanssa. Pohdin myös sitä, että erityisryhmässä voi olla paremmat mahdollisuudet ja resurssit tunnekasvatuksen suunnittelulle, sillä lapsia on huomattavasti vähemmän kuin muissa ryhmissä. Lasten lukumäärän ollessa vähäisempi, yksilöllisen tunnekasvatuksen suunnitteleminen on varmasti helpompaa.

Erittäin mielenkiintoinen näkökulma tunnekasvatuksen toteuttamiseen oli se, että myös lasten keskinäinen toiminta koettiin tunnekasvatukseksi. Tunnekasvatusta eivät siis päivähoitossa toteuta vain työntekijät vaan myös lapset. Päivähoitossa olisikin tämän perusteella erittäin tärkeää kiinnittää huomiota leikkiryhmien muodostamiseen. Tunnetaidoiltaan heikommat lapset voivat siten leikin ohessa oppia tunteiden käsittelemistä lapsilta, jotka ovat taitavia tunteiden ilmaisijoita.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä nousi tunnekasvatuksen toteuttamisesta keskusteltaessa esiin kiire. Työntekijöiden mukaan oli hankalaa saada järjestettyä sellaista aikaa, että kaikki voisivat yhdessä keskustella ryhmän tunnekasvatuksen järjestämisestä. Tunnekasvatuksen toteuttamatta jättämisestä esitettiin myös joukko muita perusteluita. Kiireen tuntu päivähoitossa on täysin ymmärrettävää, sillä kokemuksen mukaan päivät ovat varsinkin suurissa ryhmissä usein melko hektisiä. Uskon kuitenkin, että aikaa löytyy myös tunnekasvatuksen pohtimiselle, kun sitä vain varataan.

Jokaisessa päivähoitoryhmässä mainittiin vähintään yksi kehittämisen kohde ryhmän tunnekasvatuksessa. Tunnekasvatuksen kehittäminen päivähoitossa onkin siis ilmeisen ajankohtainen aihe. Tunnekasvatuksen kehittäminen nähtiin kuitenkin ryhmissä melko hankalaksi, sillä haastattelussa mainittiin useita tunnekasvatuksen kehittämisen haasteita. Tulevaisuuden haasteena onkin saada päivähoitoryhmät ajattelemaan tunnekasvatusta hyvänä käytäntönä eikä aikaa vievänä haasteena.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Hirsjärven ym. (2009, 231–232) mukaan tutkimuksen reliiabeliudella tarkoitetaan sitä, että mittaustulokset ovat toistettavissa eli ne eivät ole satumanvaraisia. Tutkimuksen luotettavuutta lisääkin se, että tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheet kuvataan mahdollisimman tarkasti. Tutkimus on reliiabeli esimerkiksi silloin, kun kaksi tutkijaa päätyy samankaltaiseen tulokseen. Tämän opinnäytetyön tutkimus on mielestäni hyvin toistettavissa, sillä opinnäytetyön prosessi on kuvattu huolellisesti vaihe vaiheelta. Tutkimus on myös reliiabeli, sillä tutkimuksen tulokset vastaavat suurelta osin tunnekasvatuksesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia.

Mielestäni opinnäytetyön tutkimuksesta saadut tulokset ovat luotettavia. Koen, että tutkimuksen tulokset todella vastaavat työntekijöiden omia mielipiteitä, sillä kyselylomakkeissa esitettyjä vastauksia täydennettiin haastatteluissa aidosti, avoimesti ja luontevasti. Pyrin tutkimuksen tulosten kirjoittamisessa välttämään omien tulkintojeni tekemistä aineistosta. Toivonkin, että olen osannut muodostaa tutkimuksen tulokset siten, että ne todella vastaavat työntekijöiden mielipiteitä.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös useiden eri menetelmien käyttö. Tätä nimitetään metodologiseksi triangulaatioksi. (Hirsjärvi ym. 2009, 233.) Opinnäytetyön aineisto kerättiin käyttämällä kahta eri menetelmää: kyselylomaketta sekä haastattelua. Koen, että opinnäytetyön haastattelulla oli erittäin merkittävä rooli tutkimuksen luotettavuuden muodostamisessa, sillä sen kautta saatiin vahvistusta työntekijöiden mielipiteille. Opinnäyte-

työn tutkimuksen luotettavuutta lisäsi myös se, että haastattelut nauhoitettiin ja sen jälkeen litteroitiin sanatarkasti. Tutkimuksen tuloksia kuvaavien suorien lainausten kautta on pyritty todistamaan tulosten paikkansapitävyys.

Tutkimuksen luotettavuutta heikentää puolestaan se tosiasia, että toteutin opinnäytetyön yksin. Minulla ei ollut opinnäytetyöni aikana paria, jonka kanssa olisin voinut arvioida esimerkiksi tutkimuksen tulosten luotettavuutta. Tämän vuoksi olenkin pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota eettisyyteen ja luottamuksellisuuteen liittyviin kysymyksiin läpi koko opinnäytetyöprosessin. Maykut ja Morehouse (1994, 147) kuitenkin toteavat, että jos tutkimuksen toteuttaa yksin, mutta käyttää monipuolisia menetelmiä ja huolehtii aineiston tarkistamisesta, voi luoda luotettavan pohjan tutkimukselle.

Tutkimuksen eettisyyteen liittyen tulee ennen tutkimuksen aloittamista tehdä tutkimuslupa tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kanssa (Eskola & Suoranta 1998, 52). Opinnäytetyöni tutkimusluvan allekirjoitti opinnäytetyöhöni osallistuvan kunnan varhaiskasvatuksen johtaja. Tutkimuslupa lähetettiin tiedoksi jokaiseen tutkimukseen osallistuvaan päiväkotiin. Tämän lisäksi vahvistin henkilökohtaisesti jokaisen ryhmän halukkuuden osallistua tutkimukseen.

Eskola ja Suoranta (1998, 54, 56–58) toteavat, että tietojen käsittelyn keskeisimmät käsitteet ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Tutkittavan anonymiteetillä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen kohteena oleva taho ei saa olla tunnistettavissa esimerkiksi tutkimusraportista. On siis taattava tutkittavan yksityisyyden suoja. Sovimme opinnäytetyöni toimeksiantajan kanssa, ettei tutkimukseeni osallistuvien päiväkotien, toimeksiantajakunnan tai mahdollisesti keskusteluissa esiintyvien lasten nimiä saa mainita opinnäytetyössä. Tutkittavien anonymiteetti toteutuu opinnäytetyössäni erittäin hyvin.

Eskolan ja Suorannan (1998, 56) mukaan tutkijan tulee ottaa huomioon ihmisarvon kunnioittamisen periaate. Sen mukaisesti tutkittavia henkilöitä ei saa loukata. Tämä periaate toteutui opinnäytetyössäni automaattisesti, sillä pyrin omassa tekemisessäni kunnioittamaan muita ihmisiä.

Tutkittaville henkilöille on aina annettava tarkka informaatio tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta. Tutkittaville tulee aina taata myös vastaamisen vapaaehtoisuus. (Eskola & Suoranta 1998, 54.) Ryhmiä informoitiin tutkimuksesta kyselylomakkeen lähetekirjeessä. Kirjeestä ilmenivät opinnäytetyön teemat sekä tavoitteet. Jokainen päivähoitoryhmä osallistui opinnäytetyöhöni täysin vapaaehtoisesti.

8.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Tunnekasvatus ja tunteet valikoituivat opinnäytetyöni aiheeksi oman kiinnostukseni pohjalta. Ajatus opinnäytetyön aiheesta syntyi jo opiskelun alkuaikoina. Opinnäytetyöni aiheen rajaus oli mielestäni onnistunut. Tunnekasvatuksen käsitteleminen työntekijöiden näkökulmasta tietyn ikäryhmän kohdalla oli tarkkaan harkittu sekä toimiva rajaus aiheeseen.

Opinnäytetyön tutkimukseen osallistui kolme päivähoitoryhmää. Kyselyn ja haastattelun kautta kerätty aineisto muodostuikin erittäin laajaksi, ehkä hieman liiankin laajaksi yhden henkilön toteuttamassa opinnäytetyössä. Aineiston analysointivaiheeseen kului täten paljon aikaa. Toisaalta laajasta aineistosta sai erittäin kattavat tutkimuksen tulokset ja useita erilaisia näkökulmia aiheeseen. Jos aineisto olisi ollut liian niukka, olisi sen analysoiminen voinut olla vielä vaikeampaa kuin silloin, kun aineisto on laaja. Aineiston kokoa ei voi kuitenkaan ennustaa etukäteen, joten sopivan osallistujajoukon pohtiminen tutkimuksen alkuvaiheessa on vaikeaa. Runsaasta työmäärästä huolimatta opinnäytetyöni pysyi hyvin sille asetetussa aikataulussa.

Opinnäytetyön aineiston kerääminen aloitettiin toimittamalla jokaiseen päivähoitoryhmään kyselylomake. Koen erittäin onnistuneeksi ratkaisuksi sen, että työntekijät saivat ennen haastattelua pohtia tunnekasvatusta kyselylomakkeen kautta. Tämä oli varmasti auttanut työntekijöitä haastatteluun valmistautumisessa, sillä haastattelutilanteet sujuivat jouhevasti eikä työntekijöiden tarvinnut paljoakaan miettiä vastauksiaan. Yhdessä ryhmässä ei ollut edes aiemmin pohdittu tunnekasvatusta työntekijöiden kesken, joten kyselylomake tarjosi siihen hyvän tilaisuuden ennen haastattelua. Kyselylomake auttoi erittäin paljon haastatteluiden rakentamisessa, sillä vastausten pohjalta pystyi täsmentämään joitakin asioita.

Kyselylomake oli työntekijöiden palautteen mukaan ollut selkeä ja helppo täyttää. Osa kysymyksistä oli kuitenkin tuntunut joistakin vastaajista erittäin laajoilta. Saadun aineiston laajuuden sekä työntekijöiden palautteen perusteella pohdin, olisiko kysymyksiä voinut jotenkin rajata vielä tarkemmin.

Kyselylomakkeessa oli tunnekasvatuksen menetelmistä kysyttäessä yhtenä vaihtoehtona kirjallisuus. Tämä kohta oli jokaisessa ryhmässä liitetty saatuihin, vaikka tarkoituksena oli saada tietoa työntekijöiden perehtymisestä tunnekasvatuskirjallisuuteen. Kyselylomakkeessa olisikin voinut tarkentaa kirjallisuus-kohdan esimerkiksi tunnekasvatuskirjallisuudeksi.

Opinnäytetyön toisena aineistonkeruumenetelmänä oli haastattelu. Mielestäni oli erittäin tärkeää, että kyselylomakkeiden vastauksia tarkennettiin ja syvennettiin jokaisen ryhmän kanssa haastattelun kautta. Haastatteluiden avulla saatiinkin paljon lisätietoa aiheesta. Esimerkiksi tunnekasvatuksen menetelmien kohdalla kyselylomakkeeseen ei ollut kaikissa kohdissa merkitty, että menetelmä on käytössä ryhmän tunnekasvatuksessa, mutta haastatteluissa todettiin tunteiden liittyvän kyseiseen menetelmään. Opinnäytetyön aineiston kerääminen kahta menetelmää käyttämällä olikin mielestäni erittäin hyvä ratkaisu ja menetelmät tukivat hyvin toisiaan.

Tutkimustehtävään vastausta etsivät tutkimuskysymykset säilyivät läpi prosessin melko alkuperäisessä muodossaan. Tutkimuskysymysten sanamuotoihin tehtiin joitakin pieniä muutoksia ja täsmennyksiä opinnäytetyöseminaarien palautteen sekä valmiin aineiston perusteella. Myös itse tutkimustehtävä muokkaantui vain hieman prosessin aikana.

Opinnäytetyön tutkimuksen tulosten muodostaminen oli melko helppoa, vaikka aineisto olikin laaja. Tulosten kirjoittamisessa auttoi se, että aineisto oli ennen analysointia teemoiteltu huolellisesti. Johtopäätösten tekeminen oli puolestaan hankalaa, sillä en oikein tiennyt, miten ne olisi pitänyt kirjoittaa. Tarkastelinkin aluksi Internetistä joitakin opinnäytetöitä ja sain niistä mallia johtopäätösten kirjoittamiseen. Tämän jälkeen kirjoittaminen alkoi taas sujua. Teorian yhdistäminen johtopäätöksiin oli melko helppoa, sillä keräämäni teoria vastasi erittäin hyvin tutkimuksen tuloksia.

Eskolan ja Suorannan (1998, 66) mukaan laadulliset tutkimukset ovat aina tapaustutkimuksia, joten niistä ei olekaan tarkoitus muodostaa yleistäviä päätelmiä. Myöskään tämän opinnäytetyön tuloksia ei voida sinällään yleistää, sillä osallistujajoukko oli varsin pieni. Toisaalta, ryhmien työntekijöiden näkemykset ja kokemukset tunnekasvatuksesta vastasivat monelta osin toisiaan, tunnekasvatuksesta kirjoitettua teoriaa sekä aiempia tutkimuksia. Tämän perusteella arvelenkin, että tutkimuksen tulokset saattaisivat olla melko samanlaisia, jos tutkimus toteutettaisiin joissakin muissa päivähoitoryhmissä.

Saadut tutkimuksen tulokset ovat mielestäni hyödynnettävissä erittäin hyvin varhaiskasvatuksen tunnekasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen sekä kehittämisen tueksi. Tuloksissa esitetään laaja joukko erilaisia tunnekasvatuksen menetelmiä ja paljon pohdintaa tunnekasvatuksesta yleisesti. Toivonkin, että mahdollisimman moni päivähoiton työntekijä tutustuisi opinnäytetyöhöni ja saisi sitä kautta uusia näkökulmia ryhmänsä tunnekasvatukseen.

Opinnäytetyön tekeminen yksin ei ollut ollenkaan niin haastavaa kuin olin sen etukäteen ajatellut olevan. Koin erittäin mukavana asiana sen, että kun opinnäytetyön toteutti yksin, opinnäytetyöstä sai muodostaa täysin omanlaisensa ja keskittyä omiin kiinnostuksen kohteisiin. Yksin toimiessa opinnäytetyön sai myös toteuttaa aivan omaan tahtiinsa. Toisen ihmisen näkökulmaa ja tukea olisi kuitenkin ajoittain kaivannut, etenkin tutkimuksen analysointivaiheessa. Onneksi sain kuitenkin tarvittaessa ohjeita ja palautetta opinnäytetyöni ohjaajilta.

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada päivähoitoryhmien työntekijät pohtimaan ensinnäkin ryhmässä käytössä olevia tunnekasvatuksen menetelmiä ja tämän pohdinnan kautta tunnekasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa sekä ryhmien tunnekasvatuksen kehittämistä. Opinnäytetyölle asetetut tavoitteet toteutuivat hyvin. Tunnekasvatuksen menetelmiä oli tutkimuksen tulosten laajuuden perusteella käsitelty ryhmässä erittäin laajasti. Tunnekasvatuksen merkityksestä ja kehittamisestä saatu aineisto oli puolestaan niukempi. Molempia teemoja oli kuitenkin pohdittu ryhmässä, sillä tunnekasvatuksen tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa tunnustettiin ja

kehittämisideoitakin löytyi. Koska tunnekasvatuksen merkityksestä ja kehittämisestä saatiin melko niukasti tutkimuksen tuloksia, pohdin, olisiko teemoista pitänyt esittää enemmän kysymyksiä. Toisaalta, en olisi myöskään halunnut johdatella työntekijöitä vastauksissaan.

Henkilökohtaisina tavoitteinani opinnäytetyössäni oli saada lisää tietoa tunteista sekä tunnekasvatuksesta päivähoidossa ja uusia menetelmiä tunnekasvatuksen toteuttamiseen. Mielestäni nämä tavoitteeni toteutuivat erittäin hyvin. Opinnäytetyölle muodostamieni teoreettisten lähtökohtien sekä aiheesta tehtyjen aiempien tutkimusten kautta opin paljon uutta tunteista ja tunnekasvatuksesta. Tietämykseni tunnekasvatuksesta ja sen menetelmistä lisääntyi myös kyselylomakkeiden sekä ryhmissä toteutettujen haastatteluiden avulla.

Opinnäytetyöni aiheen eli tunnekasvatuksen sekä tunteiden lisäksi opin opinnäytetyön kautta paljon uutta tutkimuksen tekemisestä. Tutkimuksen tekeminen ja kvalitatiivinen tutkimus olivat minulle osittain tuttuja asioita toisen lukuvuoden toimintatutkimuksellisen projektityömme kautta. Projektiin liittyvässä tutkimuksessa ei kuitenkaan menty yhtä syvälle esimerkiksi aineiston keräämisessä ja analysoinnissa.

8.4 Jatkotutkimusaiheita

Lopuksi esitellään opinnäytetyön tekemisen myötä heränneitä mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Ensimmäinen opinnäytetyön aihe nousee suoraan tämän opinnäytetyön pohjalta. Tunnekasvatukseen liittyvänä opinnäytetyönä voisi toteuttaa yhdelle tai useammalle päivähoitoryhmälle tunnekasvatuksen kehittämissuunnitelman. Aluksi voitaisiin kartoittaa ryhmän tunnekasvatusta ja sen pohjalta yhdessä työntekijöiden kanssa laatia suunnitelma, jonka avulla ryhmän tunnekasvatusta aletaan kehittää. Tällä tavoin tunnekasvatuksen kehittäminen voisi lähteä opinnäytetyön kautta paremmin käytäntöön ryhmissä.

Mediassa on kuluvana keväänä 2013 uutisoitu lasten aggressiivisen käytöksen kasvamisesta päivähoidossa. Näin toteavat esimerkiksi Hertta-Mari Kaukonen Seura-lehden artikkelissaan Kun tarhalapsi lyö sekä kehitysneuropsykologian dosentti Nina Sajaniemi samaisessa artikkelissa. Aggressiivisuuden todetaan johtuvan siitä, että lapsi ei osaa kontrolloida tunteista johtuvaa käytöstään. Lapsen mielialat vaihtelevat, mikä näkyy väkivaltaisuutena muita kohtaan. Sajaniemi kokee lasten aggressiivisuuden syyksi päiväkotien toimintatavan, jossa aikuisohjaus on vähentynyt ja lapsen osallisuutta sekä päätösvaltaa korostetaan liikaa. Yhdeksi ratkaisuksi aggressiivisuuden vähentämiseksi mainitaan sosiaalisten taitojen opettaminen, sillä lapset eivät opi niitä keskenään. Lapsille tulee opettaa omien tunteiden tunnistamista, nimeämistä sekä hallitsemista. (Kaukonen 2013, 30, 32–35.) Ajankohtaisena tunteisiin liittyvänä jatkotutkimusaiheena voisi olla aggressiivisen lapsen tunnekasvatus varhaiskasvatuksessa.

LÄHTEET

- Askeleittain. 2005. Sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Opettajan opas. Helsinki: Psykologinen Kustannus Oy.
- Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja. Vauvas- ta kouluikään. Helsinki: Väestöliitto.
- Eronen, S., Kalakoski, V., Kanninen, K., Kauppinen, L., Laarni, J., Paavilainen, P., Salo, S., Anttila, R., Kallio, M., Lähdesmäki, M., Oksala, E. & Stenius, M. 2005. Persoona 1. Psykologian perusteet. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Eskola, J. 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–203.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Goleman, D. 1998. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2008. Lapsen aika. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Kaukonen, H-M. 2013. Kun tarhalapsi lyö. Seura 9, 30–35.
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2012. Tunteesta tunteeseen. Ihmisen mielen tarinat kuvin ja sanoin. Viitattu 14.4.2012. http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Maykut, P. & Morehouse, R. 1994. Beginning qualitative research. A philosophic and practical guide. London: The Falmer Press Teachers' Library.

Paunonen, T. 2011. Tunteet pelissä ja leikissä –Kasvattajien kokemuksia toiminnallisesta tunnekasvatuksesta päiväkodissa. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: LK-kirjat.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002a. Tunnemuksu ja mututoukka. Tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002b. Tunteet. Mitä tunteet ovat? Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002c. Tunteen ja teon erot. Töniä vai halata? Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002d. Tunteiden näyttäminen. Yksin ja ryhmässä. Helsinki: Lasten Keskus Oy.

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2005. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY.

Puolimatka, T. 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Stakes. 2004. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Stakes.

Talib, M-T. 2002. Voiko tunteita opettaa? Teoksessa Kansanen, P. & Uusikylä, K. (toim.) Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Jyväskylä: PS-kustannus, 56–69.

Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. 2005. Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.

KYSELYLOMAKE

OPINNÄYTETYÖN KYSELYLOMAKE

Laatija:

Hanna Janger
Hämeen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)
[sähköpostiosoite]

OPINNÄYTETYÖNI TAUSTA

Opinnäytetyöni aiheena on tunnekasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa. Tutkimuskysymysteni teemoina ovat tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys sekä kehittäminen. Kohderyhmänä tutkimuksessani toimivat varhaiskasvatuksen ammattilaiset, jotka työskentelevät noin 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä. Tutkimukseeni osallistuu kolme tiimiä kolmesta eri päiväkodista. Tutkimukseni aineistonkeruumenetelminä ovat kyselylomake ja sen pohjalta toteutettava haastattelu.

OHJEET LOMAKKEEN TÄYTTÄMISEEN

Kyselylomake koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisen osan tarkoituksena on kerätä tutkimukseen osallistuvien päivähoitoryhmien taustatietoja ja luoda esiymmärrys tunnekasvatuksesta. Toinen osio koostuu tutkimuskysymyksiini tietoa etsivistä kysymyksistä. Kysymysten teemoina ovat tunnekasvatuksen toteuttaminen, merkitys ja kehittäminen. Viimeinen osio on tarkoitettu omille ajatuksillenne liittyen tunnekasvatukseen.

Tarkoituksena on, että mahdollisimman moni päivähoitoryhmänne työntekijöistä osallistuisi kyselylomakkeen täydentämiseen. Kysymyksiin vastataan omin sanoin ja kokonaisilla lauseilla. Voitte tarvittaessa jatkaa vastauksianne sivujen taustapuolelle.

Jos teille tulee kysyttävää liittyen kyselylomakkeeseen tai yleisesti opinnäytetyöhöni, voitte ottaa minuun yhteyttä sähköpostitse.

OSA 1

TAUSTATIEDOT

Lasten ikä ryhmässä, jossa työskentelette:

Päivähoitoryhmänne työntekijöiden lukumäärä:

Kyselyn tekoon osallistuneiden työntekijöiden lukumäärä:

Työntekijöiden ammattinimikkeet:

TUNNEKASVATUKSEN MÄÄRITTELY

Määritelkää omin sanoin, mitä tunnekasvatuksella mielestänne tarkoitetaan.

OSA 2

TUNNEKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN

1. Kuka tai ketkä päivähoitoryhmänne työntekijöistä toteuttavat tunnekasvatusta?
2. Millaisissa tilanteissa tunnekasvatusta toteutetaan päivähoitoryhmässänne?
3. Kuinka usein päivähoitoryhmässänne toteutetaan tunnekasvatusta?
4. Mitä seuraavista menetelmistä hyödynnätte päivähoitoryhmänne tunnekasvatuksessa? (Laittakaa rasti käyttämänne menetelmän kohdalle)

Leikit	—	Kirjallisuus	—
Pelit	—	Tunnekortit	—
Sadut	—	Draama	—
Taide	—	Tutkiminen	—
Liikunta	—	Keskustelu	—
Musiikki	—		
Muu, mikä?	—		

5. Käytetäänkö päivähoitoryhmässänne tunnekasvatuksen apuna jotakin tunnetaito-ohjelmaa? Mitä? (Esim. Askeleittain ja Tunnemuksu)
6. Kuinka yksilöt otetaan huomioon päivähoitoryhmänne tunnekasvatuksessa? (esimerkiksi: ikä, sukupuoli, temperamentti...)

TUNNEKASVATUKSEN MERKITYS

7. Pohtikaa, mikä on mielestänne tunnekasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa.

TUNNEKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN

8. Miten päivähoitoryhmänne tunnekasvatusta tulisi kehittää?

OSA 3

MUUTA

Lopuksi voitte kertoa ryhmänne tunnekasvatukseen liittyen jotakin sellaista, joka ei ole vielä tullut esille tutkimuskysymysten yhteydessä.

Kiitos vastauksistanne!

HAASTATTELUKYSYMYKSET

TUNNEKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN

1. Tunnekasvatuksen menetelmät

- Kuvailkaa tunnekasvatuksessa käyttämiänne menetelmiä (nimi ja käyttö)
  - Kyselylomakkeen taulukko apuna
- Mikä menetelmistä on mielestänne paras ryhmänne tunnekasvatukseen?

2. Tunnetaito-ohjelmat

- Esitelkää käyttämäännne tunnetaito-ohjelmaa: Nimi/ kuvaus/ materiaali/ ryhmä/ aika

TUNNEKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN

3. Kehittämisideoiden läpikäynti

- Mitä asioita ryhmänne tunnekasvatuksessa tulisi kehittää? Miten?

TÄSMENNYKSET

- Miten lasten yksilöllisyys otetaan huomioon ryhmänne tunnekasvatuksessa?
- Kuinka usein ryhmässänne toteutetaan varsinaisia tunnekasvatustuokioita?

LOPUKSI

- Miltä tunnekasvatuksen pohtiminen tuntui?
- Saivatko kysymykset pohtimaan tunnekasvatusta uudella tavalla?
- Vapaa sana aiheeseen liittyen
- Palautetta kyselylomakkeesta ja haastattelusta